

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Právnická fakulta

Katedra politologie a společenských věd

Mgr. Ondřej Filipec

**Dopad a působení volebního systému na charakter
stranického systému v České republice**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

OLOMOUC 2011

Čestné prohlášení a souhlas se zpracováním osobních údajů

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Rovněž svým podpisem stvrzuji, že souhlasím se zpracováním osobních údajů.

V Olomouci dne 23. června 2011

Obsah

Úvod	3
Obsahové a časové vymezení práce	3
Cíle práce, výzkumné otázky a hypotézy	4
Teoreticko-metodologický rámec	5
Struktura práce	6
Zhodnocení dosavadního zpracování tématu	7
Limity práce	11
Poděkování	13
1 Teorie volebních systémů a jejich vlivu na stranický systém	14
1.1 Přístup politologický	14
1.2 Sociologický přístup	15
1.3 Současná debata o vlivu volebního systému na stranický systém	16
1.4 Systém štěpných linií v ČR	18
2 Obecné rysy volebního systému	21
3 Vývoj volebního systému v ČR	23
3.1 Volební systém v ČR do roku 2002	23
3.2 Pokusy o reformu volebního systému	25
3.3 Volební systém v ČR od roku 2002	28
4 Stranický systém	31
4.1 Relevantní teorie stranických systémů	31
4.2 Stranický systém v ČR	33
5 Vliv volebního systému na stranický systém v ČR	40
5.1 Modelování výsledků	40
5.2 Stanovení vlivu - indexy	42
5.3 Zvýšení relevance modelu	46
5.4 Změna k lepšímu?	50
Závěr	52
Přílohy	55
Seznam příloh	55
Prameny a literatura	59
Prameny	59
Literatura	59
Anotace	64

Úvod

Téměř 60 let probíhá diskuze o dopadu a působení volebního systému na charakter stranického systému. Za tuto dobu se poměrně dobře probádané téma stalo předmětem mnoha set článků a odborných prací. Z čistě teoretického hlediska se jedná o poměrně vyčerpané téma, které má za sebou dlouhý vývoj jak po metodologické, tak obsahové stránce a tedy poskytuje poměrně malý prostor pro nové objevy. Proměny paradigmatu ve výzkumu volebních systémů ve své práci zmiňuje Roman Chytilek: „*Styl úvah o volebních systémech se v každém případě substantivně i metodologicky vyvíjel, přičemž tyto proměny nebyly rozhodně způsobeny pouze kumulujícím se poznáním o předmětu zkoumání, na které upozorňují Taagepera se Shugartem, nýbrž i reálným sociopolitickým vývojem a v neposlední řadě i občasnou politizací celého tématu*“.¹ Jedná se bezpochyby o téma atraktivní a skutečnost jisté vyčerpanosti tématu nemusí zcela platit, pokud budeme prověřovat vliv volebního systému na chování a charakter stranického systému v konkrétní zemi a za konkrétních podmínek. V tomto případě na volebním systému pro volby do Poslanecké sněmovny v České republice, konkrétně v rámci voleb 2006 a 2010.

Obsahové a časové vymezení práce

Ke zvolení tohoto tématu značně přispěl autorův zájem o problematiku volebních systémů a účast na grantovém projektu „*Česká volební studie 2010 - rozšíření výzkumu. Dopady volební kampaně a charakteru volebního systému na volební chování a rozhodování ve volbách do Poslanecké sněmovny 2010*“ pod vedením Doc. PhDr. Tomáše Lebedy Ph.D. Vzhledem k tomu, že volby 2010 přinesly nová data, je v rámci této diplomové práce prostor rozšířit stávající výzkum v oblasti dopadu volebního systému na charakter stranického systému. Z důvodu začlenění voleb 2010 do obsahu diplomové práce (a tak i do celkové analýzy problematiky), si od svého tématu slibují jistou míru inovativnosti a aktuálnosti práce. Pátá kapitola a výsledky práce byly prezentovány na studentské politologické konferenci „*Volby 2010 a česká politika*“, která se konala 30. listopadu 2010 na Fakultě veřejných politik v Opavě.

V této práci je zpracována základní teorie vlivů volebních systémů na stranický systém a

¹ CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds.): *Volební systémy*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita v Brně 2004, s. 38.

zároveň lze nalézt aplikaci této problematiky formou analýzy na Českou republiku. Autor se rovněž zabývá základní teorií stranických systémů. Stěžejní analytická část této práce se zabývá přepočtem volebního systému podle „starých“ pravidel používaných před volbami 2002 a zjištěním dopadů změny volebního systému na charakter stranického systému v České republice. To probíhá vypočtením modelovaných výsledků voleb a následným výpočtem několika indexů, zejména pak indexu proporcionality, efektivního počtu stran, agregace a deformace. Indexy takto modelově vypočtené jsou pak porovnávány s indexy vypočtenými pro skutečné výsledky voleb 2006 a 2010.

Cíle práce, výzkumné otázky a hypotézy

Hlavním cílem práce je porovnání zisku mandátů jednotlivých stran pro volby 2006 a 2010, které získaly na základě současného volebního systému s modelovanými výsledky pro volby 2006 a 2010, které byly modelovány podle volebního systému používaného před volbami 2002. Vedlejším cílem práce je seznámit čtenáře se základní teoretickou debatou o vlivu volebního systému na systém stranický, jakožto celkovým kontextem této debaty v České republice. Práce si klade za cíl odpovědět na tři klíčové výzkumné otázky z oblasti teoretické a praktické, přičemž praktické části je věnována větší pozornost. V teoretické oblasti se práce snaží nalézt odpovědi na tyto otázky:

1. Jsou tzv. „Duvergerovy zákony“ platné i pro český stranický systém v letech 1998–2010?
2. Je možné v rámci teorií stranického systému na stranický systém České republiky v letech 2006 – 2010 aplikovat dělení stranických systémů dle Giovaniho Sartoriho?

V rámci první výzkumné otázky bylo z důvodu konsolidace stranického spektra zvoleno období začínající až rokem 1998. Ve druhé výzkumné otázce je zvoleno období 2006 a 2010 z důvodu, že analýze stranického systému před rokem 2006 se již věnuje Maxmilián Strmiska a proto by tedy práce v této oblasti nepřinesla nic nového. V oblasti praktického (institucionálního) dopadu volebního systému na stranický systém si práce klade za cíl nalézt odpověď na tuto otázku:

3. Jaký vliv na stranický systém měla změna volebního systému a které strany tato změna posílila?

Proto, aby bylo možné nalézt snadnější odpověď na třetí výzkumnou otázku, je nutné poodhalit charakter změn, které změnou volebního systému nastaly. Z tohoto důvodu jsou v rámci této otázky ověřovány tři hypotézy:

- a) Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení zastoupení velkých politických stran.²
- b) Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 k vyšší míře celkové proporcionality.
- c) Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení efektivního počtu politických stran.

Hypotéza a) bude potvrzena, pokud bude index deformace v případě modelovaných výsledků pro volby 2006 a 2010 nižší, než index deformace vypočtený pro skutečné volby 2006 a 2010. Hypotéza b) bude potvrzena, pokud velké politické strany budou mít na základě modelovaných výsledků voleb nižší počet mandátů, než měly po skutečných volbách v roce 2006 a 2010. Třetí hypotéza c) bude potvrzena, pokud index efektivního počtu stran bude nižší pro případ modelovaných výsledků voleb 2006 a 2010 oproti skutečné hodnotě. Modelování výsledků a následné srovnání pomocí indexů napoví, k jakým změnám došlo v působení volebního systému na stranický systém.

Teoreticko-metodologický rámec

Práce je pojímána jako případová studie s prvky srovnání v některých kapitolách. V práci

² Při definování pojmu „velká politická strana“ nelze použít definici Dietra Nohlana nebo Reina Taagepera a Matthew Shugarta o dělení velikosti stran, jelikož téměř všechny strany obdržely 10 a více mandátů. Z tohoto důvodu se budu zabývat pouze dvěma největšími stranami. Srovnej: TAAGEPERA, Rein, Matthew Soberg SHUGART. 1989. *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven: Yale University Press, s. 123.

je značný prostor záměrně věnován teorii působení volebního systému, která je nezbytná zejména pro ověření první a druhé hypotézy. Definice a klasifikaci volebního či stranického systému považuje autor za nezbytnou součást diplomové práce a politické vědy samotné.³ Přestože téma práce na první pohled přímo vyzývá k teoretické úvaze, značný prostor je také věnován analýze. První, druhá a částečně i třetí kapitola se typologicky nejvíce přibližují deskriptivní výkladové studii (descriptive case study), až na analytickou část třetí kapitoly, která se zabývá aplikací teorie na stranický systém, z důvodu verifikace hypotézy. Část třetí kapitoly včetně kapitoly čtvrté spadá typologicky pod výkladovou případovou studii (explanatory case study).⁴ Práce se snaží k výzkumu přistupovat zcela neutrálně. I z tohoto důvodu bylo použito pro analýzu vlivu volebního systému na stranický systém nejrozšířeněji používaných matematických indexů. Primární data byla použita z Českého statistického úřadu.

Struktura práce

Práce je rozdělená do pěti kapitol dle tematického klíče. První kapitola, členěná do tří podkapitol, se věnuje teoriím volebních systémů a jejich vlivu na stranický systém. V rámci podkapitol je zpracován jak politologický přístup k této problematice, tak přístup sociologický, který autor považuje také za relevantní z důvodu úzké hranice mezi oběma přístupy a interpretací stejné problematiky. V první podkapitole probíhá verifikace první hypotézy. Zvláštní podkapitola je věnována systému štěpných linií v ČR, které ze sociologického pohledu mají klíčový význam ve zkoumané problematice.

Druhá kapitola se věnuje volebnímu systému a jeho obecným rysům. Na tuto kapitolu přímo tematicky navazuje kapitola třetí, zabývající se vývojem volebního systému v ČR. Pro účely práce je rozdělena na tři podkapitoly, které se vztahují k jednotlivým obdobím. První podkapitola se zabývá „starým“ volebním systémem užívaným pro volby 1996 a 1998. Následuje kapitola, která mapuje především pokusy o reformu volebního systému zejména v období „Opoziční smlouvy“. Třetí podkapitola pojednává o současném volebním systému.

Čtvrtá kapitola se zabývá hlavními teoriemi stranických systémů a je členěna do dvou podkapitol. V první podkapitole jsou shrnuty hlavní teorie stranických systémů, v druhé

³ COLOMER, Joseph M. Political Science Is Going Ahead (By Convolved Ways): A commentary on Giovanni Sartori. *Political Science and Politics*, 2004, roč 37, č. 4, s. 793-794. Srovnej: SARTORI, Giovanni. Where is Political Science Going? *Political Science and Politics*, 2004, roč. 37, č. 4, s. 785.

⁴ TELLIS, Winston. Introduction to Case Study. *The Quantitative Report*, 1997, roč. 3, č. 2. [cit. 10. dubna 2011]. Dostupné na <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-2/tellis1.html>.

podkapitole pak stručný vývoj stranického systému v České republice. V rámci této podkapitoly je rovněž verifikována druhá hypotéza.

Pátá kapitola se zabývá konkrétními účinky volebního systému na stranický systém v České republice a je rozdělena do čtyř podkapitol. V první podkapitole je stanoven metodický postup pro vytvoření modelu. Vzhledem ke zpřehlednění podkapitoly jsou jednotlivé tabulky součástí příloh. Zde jsou také stanoveny výsledky modelů a probíhá zde verifikace první hypotézy. Druhá podkapitola představuje jednotlivé indexy a jejich výpočet pro volby 2006 a 2010 a také modelované volby. Rovněž zde dochází k porovnání výsledků jednotlivých indexů a verifikaci druhé a třetí hypotézy. Čtvrtá podkapitola s názvem „Zvýšení relevance modelu“ rozšiřuje daný výzkum i o volby 2002 a 1998. Čtvrtá podkapitola představuje určitou úvahou nad změnou volebního systému, která proběhla před volbami 2002.

Zhodnocení dosavadního zpracování tématu

Zvolené téma práce je v českém prostředí velice dobře zmapováno a dalo by se tvrdit, že tvoří jeden z hlavních pilířů moderní české politologie. Zdá se, že tomuto trendu značným způsobem přispěla politizace tématu v období „opoziční smlouvy“. Od té doby můžeme sledovat celou řadu různých modelů a simulovaných výsledků voleb. V této souvislosti je nutno zmínit dnes často citovaný článek Tomáše Lebedy s názvem „*Hlavní proměnné proporcčních volebních systémů*“⁵ uveřejněný v Sociologickém časopise v roce 2001, který značným způsobem přispěl do debaty o probíhající reformě volebního systému v České republice. Článek poměrně jednoduchým a uceleným způsobem analyzuje vliv jednotlivých proměnných na volební systém. Dále článek, který je při výzkumu základních proměnných považován za čítankový příklad, navázal na výzkum Tomáše Lebedy, který se zabýval modelováním výsledků voleb. Zde je nutno zmínit dva články autora, zejména „*Vládní stabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1996*“⁶ uveřejněný v Politologickém časopise v roce 1998 a velice podobný článek zabývající se volbami do PS v roce 1998, uveřejněný ve stejném periodiku o rok později.⁷ Lebeda rovněž ve

⁵ LEBEDA, Tomáš. Hlavní proměnné proporcčních volebních systémů. *Sociologický časopis*, 2001, roč. 37, č. 4.

⁶ LEBEDA, Tomáš. Vládní stabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1996. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 2.

⁷ LEBEDA, Tomáš. Vládní nestabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení II: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1998. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2.

sborníku vydaným spolu s Miroslavem Novákem „*Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*“⁸ poukazuje na výhody a nevýhody zvoleného volebního systému, přijatého volební úpravou z roku 2002.

T. Lebeda nebyl zdaleka jediným politologem, který se vyjadřoval k volební reformě a jejím možným důsledkům. Tímto tématem se významně zabýval také Michal Klíma, který poukázal na problematické aspekty navrhovaného volebního systému, zejména pak na jeho nepoměrnost. Stalo se tak v článku „*Poměrně „nepoměrný“ volební systém po novelizaci zákona o volbách do Parlamentu ČR*“⁹ v Politologickém časopise v roce 2000. Klíma již před přijetím novelizace poukazyval na výjimečnost tehdejší politické koalice ve svém článku „*Skrytá, tichá, velká koalice*“¹⁰. Přínos Klímy spočívá i v tom, že zaznamenal s pečlivými detaily celé období opoziční smlouvy a vyjednávání mezi oběma největšími stranami. Zde čtenář může ocenit článek z Politologického časopisu „*Volební reforma v České republice v letech 1998 – 2000*“¹¹ nebo publikaci, ze které je také mnoho čerpáno v této práci, „*Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*“.¹² Přestože tyto publikace jsou více než deset let staré, položily základ pro debatu o volebním inženýrství, která probíhá dodnes.

Brněnská politologie v oblasti výzkumu volebních systémů má poměrně silné zastoupení. Příkladem může být i sborník Dalibora Čalouda a kol. „*Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*“¹³ který se dočkal svého vydání i po volbách v roce 2010. V této poslední verzi můžeme nalézt příspěvek Jakuba Šedo, který se také zabývá problematikou volebních systémů. V jednom ze svých příspěvků ve sborníku „*Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*“¹⁴ editovaného Stanislavem Balíkem a kol. provádí modelování volebních výsledků voleb do Poslanecké sněmovny podle starého volebního systému, což bylo jedním z cílů této diplomové práce. Je

⁸ LEBEDA, Tomáš. Konečná podoba volebního systému pro poslaneckou sněmovnu: Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002. In: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš a kol. (eds.): *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004.

⁹ KLÍMA, Michal. Poměrně „nepoměrný“ volební systém pro novelizaci zákona o volbách do Parlamentu ČR. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 4.

¹⁰ KLÍMA, Michal. Skrytá, tichá, velká koalice. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2.

¹¹ KLÍMA, Michal. Volební reforma v České republice v letech 1998 – 2000. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 3.

¹² KLÍMA, Michal. *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Vyd. 1. Praha: Radix, 2001.

¹³ ČALOUD, Dalibor. Volební inženýrství: současný stav a možné změny. In: ČALOUD, Dalibor a kol. (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

¹⁴ ŠEDO, Jakub. Možnosti volebního inženýrství v ČR v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny 2010. In: BALÍK, Stanislav a kol. (eds.): „*Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*“. Brno: Institut pro srovnávací politologický výzkum 2010.

přínosem pro tuto práci, že Jakub Šedo přišel s výzkumem v době, kdy byla dokončována tato diplomová práce. Jakub Šedo totiž dochází ve svém modelu ke stejným výsledkům, což potvrzuje správnost výpočtu použitých v této práci. Pro tuto práci byl velice užitečný i starší výzkum Jakuba Šeda, zejména příspěvky publikované v roce 2009 v časopise *European Electoral Studies*, kde byly zveřejněny dvě publikace týkající se volební reformy. Jednalo se o „*Návrhy volební reformy a posun ve volebním inženýrství v České republice*“¹⁵ a „*Reforma volebního systému v ČR – 20 let diskusí*“¹⁶. Články jsou přínosné zejména pro zmapování dosavadní debaty a snah o možnou reformu volebního systému.

Debaty nad volební reformou byly v české politologii hlavním tématem. Mimo výše zmíněných autorů můžeme zmínit celou řadu autorů jiných, přispívajících nemalým dílem k obecné debatě o volební reformě. K těm patří například publikace v *Politologickém časopise* „*K ústavnosti zákona o volbách: politologické poznámky*“¹⁷ Karla Vodičky, ve které autor dochází ke stejným závěrům, jako dospěl zhruba ve stejné době T. Lebeda. Zajímavý je i příspěvek¹⁸ Štěpána Pecháčka z Parlamentního institutu, který analyzuje změnu volebního systému a její dopad na stranický systém. Pro pohled na volební reformu z hlediska Senátu a senátorů může dobře posloužit publikace Jana Kysely „*Volební reforma, Senát a senátoři*“¹⁹ vydaná již ve zmíněném sborníku editovaného T. Lebedou a M. Novákem „*Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*“. V neposlední řadě můžeme zmínit i příspěvek Michala Kubáta, uveřejněný v *Politologickém časopise* s názvem „*Volby, fragmentace a polarizace českého stranického systému a politická nestabilita v České republice*“²⁰. Právě tento příspěvek byl inspirací autorovi této práce pro výpočet různých indexů a pro jejich vzájemné srovnání. Téma volební reformy a situace týkající se opoziční smlouvy v českém prostředí jsou více než dostatečně zmapována.

¹⁵ ŠEDO, Jakub. *Návrhy volební reformy a posun ve volebním inženýrství v České republice. European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 1.

¹⁶ ŠEDO, Jakub. *Reforma volebního systému v ČR – 20 let diskusí. European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 2.

¹⁷ VODIČKA, Karel. *K ústavnosti zákona o volbách: politologické poznámky. Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 4.

¹⁸ PECHÁČEK, Štěpán: *Vliv změny volebního systému na systém politických stran*. Informační podklad č. 1.120. Parlamentní institut 1999. [cit. 10. dubna 2011]. www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-1-120.DOC

¹⁹ KYSELA, Jan. *Volební reforma, Senát a senátoři*. In: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš (eds.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, Dobrá voda u Pelhřimova 2004.

²⁰ KUBÁT, Michal. *Volby, fragmentace a polarizace stranického systému a politická nestabilita v České republice. Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 3.

Druhý silný proud literatury, týkající se této práce, lze spatřit v teoriích, které souvisí s působením na stranický systém. Zde můžeme pozorovat velké množství literatury jak institucionálního, tak sociologického přístupu. Přestože v českém prostředí je literatury dostatek, autor se zde snažil vycházet i z originálních zdrojů. V rámci institucionálního přístupu nelze opomenout samotný základ: publikaci Maurice Duvergera – *Political Parties*²¹, která prakticky položila jeden ze směrů moderní politologie. „Duvergerovy zákony“ vyvolaly celou řadu reakcí. Pravděpodobně nejvíce k interpretaci „Duvergerových zákonů“ přispěl italský politolog Giovanni Sartori ve své publikaci *Srovnávací ústavní inženýrství*²², přeložené rovněž do češtiny, nebo celá řada jiných politologů, jako například Joseph Colomer, který zastává téměř opačný přístup k interpretaci „Duvergerových zákonů“.²³ V českém prostředí pak k interpretaci těchto „zákonů“ přispěl Petr Fiala v publikaci „*Kritická interpretace „zákon“ o vlivu volebních systému na stranické systémy*“²⁴. Roman Chytilík pak přispívá svými komentáři²⁵ ve sborníku „*Volební systémy*“ a Duvergerovými hypotézami se v neposlední řadě zabývá i Jakub Charvát ve Slovenské politologické revue.

Část této práce se věnuje klasifikaci stranických systémů. I zde najdeme stěžejní dílo, které dosud nebylo překonáno, patřící G. Sartorimu. Jeho klasifikace stranických systémů, publikovaná v *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*²⁶, je v této práci rovněž užívaná. Velice důležitou publikací v této souvislosti je i *Political Parties In Western Democracies*²⁷ od Klause von Beymeho, nicméně Klaus von Beyme ve své klasifikaci přináší i celou řadu určitých limitů, o kterých pojednává M. Strmiska. Právě Strmiskova práce v oblasti stranických systémů má v českém prostředí nezastupitelný charakter. M. Strmiska ve své analýze „*Multipartismy a multipolarita: poznámka k pojetí umírněného multipartismu*“²⁸ uveřejněné v Politologickém

²¹ DUVERGER, Maurice. *Political Parties*. London: Methuen, 1954.

²² SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: SLON, 2001.

²³ COLOMER, Joseph, M. It's Parties That Choose Electoral Systems (or, Duverger's Laws Upside Down). *Political Studies*, 2005, roč. 53, č. 1.

²⁴ FIALA, Petr. Kritická interpretace „zákonů“ o vlivu volebních systémů na stranické systémy. In: NOVÁK, Miroslav (ed). *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004.

²⁵ CHYTILEK, Roman. Maurice Duverger a Les Partis Politiques. In: CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds). *Volební systémy*. Eds. Roman Chytilík a Jakub Šedo. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

²⁶ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a kultury, 2005.

²⁷ BEYME, Klaus von. *Political Parties In Western Democracies*. Aldershot: Gower, 1985.

²⁸ STRMISKA, Maxmilián. Multipartismy a multipolarita: poznámka k pojetí umírněného multipartismu. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5.

časopise v roce 1998 dochází k závěru, že právě Sartoriho dělení je ve své podstatě nejlepší pro analýzu. Strmiska rovněž publikoval několik článků zabývajících se stranickým systémem a jeho nastavením v České republice.

Více sociologický přístup vycházející zejména z konfliktních linií v České republice není taky opomenut. Nepochybně velkým přínosem pro napsání této práce byla publikace Víta Hlouška – „*Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran*“²⁹ nebo publikace již zmíněného autora napsaná spolu s Lubomírem Kopečkem „*Konfliktní demokracie*“³⁰. Inspirací pro začlenění sociologického přístupu do této práce byl článek Jana Červenky pojednávající o vlivu štěpných linií na stranický systém s názvem „*Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií*“³¹. V neposlední řadě je nutno zmínit příspěvek Jiřího Malíře ve sborníku profesora Pavla Marka „*Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*“³² zabývajících se počátky politických stran v českých zemích právě z pohledu konfliktních linií. Výzkum v této oblasti politické vědy je rovněž poměrně dobře zpracován. Přestože výše uvedený rozbor literatury pro oblast výzkumu není (a ani nemůže být) vyčerpávající, uvedená díla představují základ politologického výzkumu souvisejícího s touto prací. V práci jsou používány i jiné publikace, ty však mají pouze doplňkový charakter.

Všechna data použita v práci vycházejí ze stránek Českého statistického úřadu. Tato data používám převážně k výpočtu modelů. Mimo to v práci byly použity také příslušné zákony týkající se reformy volebního systému, zejména Volební zákon č. 247/1995 Sb. – Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a Zákon č. 204/2000 Sb. o volbách do Parlamentu České republiky.

Limity práce

Je otázkou, jak změřit vliv volebního systému na stranický systém, a přitom nejlépe překonat limitující faktory, kterých i v případě této práce je několik. Ačkoliv modelování volebních výsledků nám nabízí určitou představu o následném složení stranického systému, je

²⁹ HLOUŠEK, Vít. Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran. *Politologický časopis*, 2000, roč 7, č. 4.

³⁰ HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Konfliktní demokracie*. Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2004.

³¹ ČERVENKA, Jan. Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií. In: KUNŠTÁT, Daniel (ed.): *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha, SOÚ, 2004.

³² MALÍŘ, Jiří. Počátky politických stran a jejich systém(y) v Českých zemích. In: MAREK, Pavel (ed.): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc, FF UP 2000.

nutno mít na paměti, že každé volby jsou jedinečné a neopakovatelné. Odpadá tak celá řada kontextuálních faktorů, které se promítly do daných voleb a v modelu se tak již neprojeví. Model tedy představuje práci s hrubými daty. Dalším omezením v případě tvorby modelu je skutečnost, že došlo ke změně velikosti volebních obvodů, kdy z původních sedmi krajů a hlavního města Prahy vzniklo od 1. ledna 2000 (na základě Ústavního zákona č. 347/1997 Sb.) 14 krajů. Zde je nutno se vypořádat s dalším problémem modelování a tím je přepočítání původních krajů (volebních obvodů). Ačkoliv se podařilo díky datům z Českého statistického úřadu provést přepočítání na původní kraje, značně se tak rozptýlil potenciál regionálních stran. Bylo tedy možné pracovat pouze se stranami, které byly úspěšné na celorepublikové úrovni.

Tím limity této práce nekončí. Otázkou také zůstává zvolení vhodných kritérií pro poměrování jednotlivých volebních systémů, kterými v případě této práce jsou indexy. Je tedy otázkou, jaké indexy zvolit, jelikož ty se samy o sobě liší například ve vlastnostech, výpovědní hodnotě i samotných výsledcích.³³ Tyto jevy jsou spíše matematické a nelze se s nimi jednoduše vypořádat. Pro účely této práce nám poslouží Raeuv index fragmentace, Laakso-Taageperův index efektivního počtu stran, Index deformace a Mayerův index agregace. V práci je záměrně pracováno pouze se stranami, které získaly více jak pět procent, čímž je značně redukována možnost projevu negativních vlastností některých indexů.³⁴ Na druhou stranu můžeme hovořit o mnoha výhodách indexů. Typickým příkladem je poměrně oblíbený Laakso-Taageperův index efektivního počtu stran, který nebere v potaz pouze počet stran, ale také jejich relativní sílu.³⁵ Vzhledem k rozsahu práce nejsou uveřejněny všechny výpočty, které byly k vytvoření modelu zapotřebí, nicméně velké množství dat je možno nalézt v přílohách práce. Výpočty jsou uloženy v archivu autora a jsou přístupny na požádání na e-mailové adrese: ondrej.filipec@upol.cz.

Jistá překážka při psaní této práce vycházela z rozmanitosti teoretických přístupů, které se v některých aspektech dotýkají a nepřeborném množství literatury různé kvality. Více jsou zde zastoupeny jak analýzy týkající se štěpných linií (tedy sociologický přístup), tak i analýzy

³³ CHARVÁT, Jakub. Proporcionalita volebních výsledků: Měření, problémy, vlivy. *Slovenská politologická revue*, 2010, roč. 10, č. 1, s. 2-38. Srovnej: LEBEDA, Tomáš. Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření volební proporcionality. *Sociologický časopis*, 2006, roč. 42, č. 4, s. 657-681.

³⁴ Například Raův index má tendenci zmírňovat disproporcionalitu v systému s více malými stranami, nebo Loosemore-Hanby index naopak posiluje disproporcionalitu v systému s více malými stranami. Viz: LIJPHART, Arendt. *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 58-16.

³⁵ NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering: Voting rules and political behavior*. New York: Oxford University Press, 2004, s. 84.

zabývající se čistě dopadem volebního mechanismu na stranický systém (institucionální přístup) či jeho hodnocení a metodiky.

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, CSc., za vedení práce. Jeho odborné rady a komentáře přispěly nemalou měrou ke zvýšení kvality obsahu díla. Rovněž děkuji Doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za konzultace týkajících se přepočtů volebních systémů a výpočtů indexů.

1 Teorie volebních systémů a jejich vlivu na stranický systém

Teorie vlivu volebních systémů na stranickou soustavu představuje od roku 1951, kdy byla zveřejněna publikace *Les Partis Politiques* Maurice Duvergera, jednu z hlavních diskusí na politologickém poli. Tato diskuse i po téměř 60 letech neztratila na významu. Naopak, určitá politizace tématu přispěla ke zvýšenému zájmu politiků a politologů o toto téma, jehož výzkum během posledního půlstoletí přinášel stále nové a nové otázky. Cílem této kapitoly vzhledem k omezenému rozsahu není vyčerpávajícím způsobem popsat rozsáhlou debatu o teorii vlivu volebních systémů na stranické soustavy, ani hájit konkrétní myšlenky uvedené teorie. Vzhledem k omezenému rozsahu práce je cílem kapitoly poskytnout čtenáři základní přehled zlomových bodů popsané teorie, které jsou relevantní k obsahu této práce a mají tedy vztah k volebnímu systému České republiky.

1.1 Přístup politologický

Asi nejznámější teorii o vlivu volebního systému na povahu stranického systému představil Maurice Duverger. Takzvané „Duvergerovy hypotézy (nebo také zákony)“³⁶ zní následovně: Zaprvé, systém proporčního zastoupení vede ke vzniku systému s více než dvěma stranami, které jsou rigidní, stabilní a nezávislé. Druhý zákon říká, že dvoukolový většinový systém vede k systému více než dvou stran, které jsou relativně stabilní a pružné, avšak závislé. Ve svém třetím zákoně M. Duverger uvádí, že jednokolový většinový systém vede k bipartismu nezávislých stran, mezi kterými dochází k výměně moci.³⁷ Pokud budeme hledat absolutní platnost těchto zákonů, tak narazíme na výjimky, které jim odporují. Z tohoto důvodu Duverger lehce přeformuloval své zákony a místo tvrzení že *vedou* ke vzniku určitého typu systému, použil slovo, že *podporují* vznik tohoto systému.³⁸ I přes různou kritiku těchto „zákonů“ se staly asi nejznámější teorií o tom, jak volební systém determinuje stranický systém.

Jiní autoři, jako například Grumm a Eckstein, kteří vnímají volební systém jako výsledek

³⁶Pojem zákon bývá často kritizován z hlediska kauzality, která by v případě zákona měla být stoprocentní. Vzhledem k existenci určitých výjimek, které se „Duvergerovým zákonům“ vymykají, bývají často spíše označovány jako hypotézy. To však nemění nic na tom, že i tyto hypotézy se svou vypovídací hodnotou blíží k sociologickým zákonům. Samotný Maurice Duverger v 80. letech odmítl označení svých hypotéz jako zákony.

³⁷ DUVERGER, Maurice. *Political Parties*. London: Methuen, 1954, s. 205.

³⁸ CHYTILEK, Roman. Maurice Duverger a *Les Partis Politiques*. In: CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds). *Volební systémy*. Eds. Roman Chytilék a Jakub Šedo. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 40.

interakce stranického systému, Duvergerovi vyčítají nemožnost přenést složité sociální interakce do svých zákonů.³⁹ Právě na principu sociálních interakcí je zcela postaven sociologický přístup k této problematice.

1.2 Sociologický přístup

Podle některých teorií je však volební systém až druhořadý a v podstatě má větší vliv na stranický systém jiný faktor, jak je tomu například u Steina Rokkana, který přišel s teorií zlomových linií ve společnosti. Tato teorie říká, že ve společnosti existují různé sociální skupiny, které se vyznačují rozdílnými zájmy a charakterem. Může se jednat o třídní rozdělení (sedláci, dělníci, podnikatelé atd.), nebo náboženské, etnické či jiné skupiny. Vznikají tak skupiny artikující své zájmy, které se dostávají do střetu se zájmy jiných skupin. Na základě vzniklých střetů můžeme rozlišit několik hlavních zlomových linií ve vztahu: centrum-periferie, město-venkov, církev-stát, vlastníci-pracující.⁴⁰ Tyto linie pak daly, vzniknout politickým stranám, hájících zájmy jednotlivých skupin. Podle S. Rokkana tedy nezáleží na volebním systému, ale na struktuře společnosti.⁴¹ Rokkanovy teorie se ujal americký sociolog R. Inglehart, který přidal novou konfliktní linii mezi materiálními a postmateriálními zájmy, což souvisí především s nárůstem podpory zelených stran v 70. a 80. letech 20. století.⁴² Podobnou teorii jako S. Rokkan prosazuje A. Lijphart, kdy nabízí sedm ideologických dimenzí. První čtyři jsou podobné rokkanovým konfliktním liniím, ale považuje je pouze jako pole, ve kterém se odehrává stranická soutěž. Jedná se o pole socioekonomické, náboženské, kulturně-etnické a urbánně-rurální. by se říct, že reflektuje Ingleharta a přidává postmateriální pole, po němž následuje štěpná linie ve formě podpory režimu a zahraniční politiky.⁴³ Mimo to existuje celá řada autorů, kteří zásadním způsobem rozšířili současný diskurs. Například již na počátku 90. let György Márkus hovořil o nové štěpné linii přechodu v postkomunistických zemích (obdobně jako Klaus von Beyme) nebo

³⁹ Tamtéž, s. 41.

⁴⁰ LIPSET, S. M. a ROKKAN, S. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Toronto: The Free Press, 1967. Citován in: CHYTILEK, Roman. Maurice Duverger a Les Partis Politiques. In: CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds). *Volební systémy*. Eds. Roman Chytilék a Jakub Šedo. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 40.

⁴¹ CHYTILEK: *Maurice Duverger...*, s. 41.

⁴² KOPEČEK: *Politické strany...*, s. 24.

⁴³ Tamtéž, s. 25.

Ryszard Herbut, který spatřoval prvotní konfliktní linii ve sporu mezi reformátorskou a antireformátorskou politickou volbou v rámci tranziční fáze.⁴⁴

Pokud se z nadhledu podíváme na linie vysvětlování příčin charakteru stranického systému, tak zjistíme, že v podstatě máme dvě roviny, jak na toto vysvětlení pohlížet. Proto se příkláním k myšlence Davida Farrella, který označil tyto dvě základní koncepce jako koncepci sociologickou, do které bychom mohli zařadit S. Rokkana, a koncepci institucionalistickou, v čele s M. Duvergerem.⁴⁵

1.3 Současná debata o vlivu volebního systému na stranický systém

Až v 90. letech minulého století vedla diskuse politology k přesvědčení o tom, že mezi institucionální a sociologickou koncepcí „...nejde o neslučitelné postoje, nýbrž je možná jistá forma jejich syntézy.“⁴⁶ Bezesporu nejvýznamnější práci posledních let na toto téma napsal italský politolog G. Sartori, který se v podstatě také zařadil po boku Duvergera do institucionalistické větve, ovšem proti Duvergerovým „zákonům“ má určité výhrady a zároveň reaguje na výjimky, které se týkají těchto zákonů. Snaží se tedy Duvergerovy „zákony“ upřesnit a více specifikovat, aby měly větší platnost.⁴⁷ Do Duvergerových „zákonů“ vnáší nové prvky, kterými jsou: separátní účinky volebního systému, určování počtu relevantních stran (jež jsou výsledkem volebního systému) na základě striktních pravidel počítání a také začleňuje kritérium dosavadní podoby stranického systému, kdy rozlišuje systém na méně a více strukturovaný. V podstatě jsou nové prvky dva: index fragmentace, který vytvořil Douglas Rae a míra „efektivního počtu stran“, který navrhli Taagepera a Shugart. Tuto míru pak dále upřesňuje Sartori vlastními pravidly počítání.⁴⁸ Na výjimky, na které nešly aplikovat Duvergerovy zákony, lze aplikovat Sartoriho zákony, jelikož přidal k přeformulovanému Duvergerovu zákonu číslo jedna a tři určité dodatky. Rovněž si přidává čtvrtý zákon, který však není zákonem v pravém

⁴⁴ HLOUŠEK, Vít. Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran. *Politologický časopis*, 2000, roč 7, č. 4, s. 377.

⁴⁵ FARRELL, David. *Electoral Systems. A Comparative Introduction*. New York: Palgrave 2001: 262. Citován in: CHYTILEK: *Maurice Duverger...*, s. 42.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Reaguje na práci Douglase Rae, který Duvergerovy zákony podrobil empirickému zkoumání, kde mu vyšla úspěšnost Duvergerových zákonů na 89,7 procenta.

⁴⁸ SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: SLON, 2001, s. 46.

slova smyslu, jelikož pouze stanovuje, kde účinky volebního systému končí a upřesňuje tak třetí zákon.⁴⁹

Ovšem i po této úpravě se našla kritika, kdy přední německý politolog Dieter Nohlen kritizoval zejména „Sartoriho čtvrtý zákon“. Nohlen se pro objasnění problému rozhodl použít Sartoriho zákony a interpretovat je jinými slovy.⁵⁰ Také poukázal na to, že Sartori překročil určitý práh a diskuse o tom, zda Duvergerovy „zákony“ mají dopad na formování stranického systému a debata přechází spíše k diskusi o tom, jestli volební systém vůbec ovlivňuje stranický systém: *„Tato dělicí čára již neprobíhá mezi většinovým systémem a poměrným systémem, ale mezi ne-efekt typem (systém s nulovým účinkem) poměrného systému na jedné straně, a efekt typem poměrného systému a většinovým systémem na straně druhé.“*⁵¹ Nohlen se snaží celou situaci shrnout a říká, že účinek volebního systému je natolik závislý na specifických společenských a politických faktorech, že nejde empiricky prokázat determinaci stranického systému na základě volebního systému. Argumentuje tím, že to nebylo empiricky prokázáno a také že existuje velké množství volebních systémů v obou kategoriích (většinové a poměrné), kdy je nemožné na tak vysoké úrovni abstrakce nabídnout empiricky udržitelné výpovědi o působení politických systému na stranický systém.⁵²

Současný diskurs v české politologii je rovněž zásadně ovlivněn Duvergerovskými a Sartoriho postuláty o vlivu volebního systému na stranický systém. Na tuto skutečnost poukazuje Petr Fiala, který kritizuje kauzální vazby mezi volebním a stranickým systémem, argumentující fakty opřených o díla Steina Rokkana, Dietera Nohlena nebo Eckharda Jesseho.⁵³ Fiala tedy nevidí „monokauzální vztah“ mezi volebními a stranickými systémy⁵⁴ a proto jej můžeme tedy zařadit do kategorie kritiků.

Maxmilián Strmiska v jedné ze svých statí věnované Sartoriho pojetí této problematiky dochází k třem závěrům, které jsou velice relevantní pro další studium uvedené problematiky:

⁴⁹ Tamtéž, s. 60.

⁵⁰ NOHLEN, Dieter: *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. Opladen: Leske Verlag + Budrich, 1990. Citován in: FIALA, Petr. Kritická interpretace „zákonů“ o vlivu volebních systémů na stranické systémy. In: NOVÁK, Miroslav (ed). *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004, s. 60.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, s. 61.

⁵³ FIALA, Petr: *Kritická interpretace...*, s. 52-60.

⁵⁴ Tamtéž, s. 62.

„Za prvé; při posuzování společného působení volebního a stranického systému se nelze spokojit s vágním pojetím „systémové strukturace“, nýbrž je naprosto nezbytná diferenciací strukturálních dispozic k určitému „zformátování“ systému; Za druhé; je třeba zdůraznit, že působení volebního systému (natož volební formule jakožto součásti volebního systému) na formát stranického systému nikdy nelze posuzovat izolovaně od působení dalších faktorů. Podle mého názoru navíc nelze a priori stanovovat ani míru vlivu volebního systému na stranický formát. To se týká jak neodůvodněného apriorního přeceňování, tak podceňování tohoto vlivu či manipulativního působení. Za třetí; bylo by velmi vhodné podstatně rozšířit okruh příkladů, jimž je obvykle věnována pozornost při rozboru působení volebních systémů, což se týká mimo jiné substanciálních útvarů a/nebo zřetelně nehomogenních politických obcí.“⁵⁵

Je rovněž otázkou, do jaké míry se můžeme zabývat teoriemi vlivu volebních systémů na stranické systémy v oblasti střední a východní Evropy. Jak poznamenává Jakub Charvát, tento vztah se zdá být nejasný, jelikož obě instituce (jak volební, tak stranický systém) se jeví jako závislé proměnné, které jsou ovlivňovány dalšími vnitropolitickými a mezinárodními faktory.⁵⁶ Silnou roli zde může hrát nejasná struktura stranického systému či jeho absence, státní financování stran upřednostňující silné strany, role silného prezidenta, méně průkazný psychologický účinek a podobně.⁵⁷ I přes tuto obtíž se v následujících kapitolách pokusím teorie vlivu volebního systému na stranický systém aplikovat na realie České republiky, konkrétně na volby 2006 a 2010. Budu přitom brát v úvahu co nejširší možné spektrum ovlivňujících faktorů.

1.4 Systém štěpných linií v ČR

Rokkanův systém štěpných linií byl určen především pro západní Evropu,⁵⁸ nicméně se domnívám, že systém štěpných linií stanovený Rokkanem je možné v určité míře aplikovat i na Českou republiku. Vždyť původ prvních politických stran souvisí s reflexí štěpných linií ve společnosti a je tedy nutně spojen s výše zmíněným sociologickým přístupem k problematice.

⁵⁵ STRMISKA, Maxmilián. Volební systémy a stranicko-politické soustavy: „silné“ volební systémy, stranické systémy a Sartoriho „volební zákony“. *Středoevropské Politické Studie*, 2001, roč. 3, č. 4. [cit. 10. dubna 2011]. <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=63>

⁵⁶ CHARVÁT, Jakub. Úvahy nad otázkou platnosti Duvergerových hypotéz. *Slovenská politologická revue*, 2009, roč. IX, č. 2, s. 105.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ ČERVENKA, Jan. Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií. In: KUNŠTÁT, Daniel (ed.): *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha, SOÚ, 2004, s. 121.

Není v rozsahu této práce se důsledněji věnovat analýze vývoje štěpných linií v ČR, a proto čtenáře odkážu na sborník *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, zejména na článek Jiřího Malíře.⁵⁹

Přestože počátky stranického systému v Českých zemích spadají do 18. století, až rok 1989 přinesl určité obnovení štěpných linií, které trpěly bezmála 50 let těžkou deformací. Toto obnovení přišlo pomalu. Podle mého názoru stranický systém nevyrostl na "zelené louce" jak se může zdát.⁶⁰ I když štěpné linie utrpěly těžkou deformací, existuje ve společnosti určitá kontinuita a historická paměť národa, související s demokratickou zkušeností meziválečného období.⁶¹ Naskytá se tedy otázka, zda vznik politických stran v první polovině 90. let je důsledek dlouhodobého působení sil, či spíše reakcí na aktuální poměry. V praxi působila kombinace obou faktorů. Na jedné straně zde máme strany, které působily i před rokem 1989, avšak jejich úloha byla podřízena KSČ (sociální demokraté, socialisté a Česká strana lidová). Máme zde také KSČ, která rokem 1989 kontinuálně přešla do nového režimu, a obměnilo se pouze její vedení. Pokud přijmeme tuto argumentaci, tak v podstatě téměř celé levicové spektrum má určitou kontinuitu, která sahá až po vznik samostatných stran. Nesmíme ovšem zapomínat na pravicové spektrum, jehož hlavní strany vzešly z Občanského fóra. Podpůrným argumentem může být také fakt, že volby v roce 1990 byly pojímány jako „plebiscit“ mezi starým režimem a režimem novým, demokratickým.⁶² Výhra Občanského fóra ve volbách je důkazem znovuotevření štěpné linie, která ovšem měla charakter „*iniciační konfliktní linie transformace, týkající se sporu o podobu režimu*“⁶³. Netrvalo dlouho a Občanské fórum se začalo fragmentovat, ať už kvůli postojům k restitucím, vrácení majetku katolické církvi či ekonomické reformě. Na základě těchto postojů se postupně vyčlenily nové strany, které reflektovaly postoje potencionálních voličů a tedy i štěpných linií ve společnosti. I ve volbách roku 1992 se neprojeví všechny štěpné linie, ale pouze jedna – sociální versus liberální, respektive levice a pravice.⁶⁴ Podle Jakuba Červenky trvalo minimálně do roku 1998, než se

⁵⁹ MALÍŘ, Jiří. Počátky politických stran a jejich systém(y) v Českých zemích. In: MAREK, Pavel (ed.): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc, FF UP 2000.

⁶⁰ Tento názor podporuje i Jan Červenka.

⁶¹ HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Konfliktní demokracie*. Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2004, s. 89.

⁶² ČERVENKA: *Současný stranický systém...*, s. 128.

⁶³ HLOUŠEK, KOPEČEK: *Konfliktní demokracie...*, s. 90.

⁶⁴ VLACHOVÁ, Klára. Levice – pravice v České republice v letech 1996-2000. In: MANSFELDOVÁ, Zdenka,

stranický systém do značné míry konsolidoval.⁶⁵

Otázka konsolidace stranického systému není zcela jednoznačná. Když v roce 2006 vstoupila do parlamentu Strana zelených, objevila se nová štěpná linie reprezentující materialismus/postmaterialismus. Tato strana, značně oslabena vnitřními problémy, se v roce 2010 do Parlamentu znovu nedostala, čímž byla reprezentace nové konfliktní linie na půdě Poslanecké sněmovny přerušena. S podobnou situací se setkáváme nyní, kdy po volbách 2010 se po téměř sto letech vytratila KDU-ČSL z politické reprezentace Poslanecké sněmovny. Můžeme hovořit o zániku reprezentace jedné z tradičních štěpných linií církev/stát nebo se jedná pouze o dočasný jev? Dosáhne v budoucnu štěpná linie reprezentujících materialismus/postmaterialismus znovu své politické zastoupení na půdě Poslanecké sněmovny? Pro nalezení odpovědi na tyto otázky si musíme nějaký čas ještě počkat. Na druhou stranu, existují zde dvě konfliktní linie, které jsou na pokraji politické reprezentace, a je otázkou, zda jejich případná ne/reprezentace je způsobena dočasnou změnou volebních preferencí voličů, změnou socio-ekonomické struktury obyvatelstva nebo deformací způsobenou nastavením volebního systému. Přestože práce na tyto otázky částečně odpovídá, je zde velký prostor pro další výzkum, založený na sociologických datech. Je tedy zjevné, že český stranický systém zcela konsolidovaný není a volby 2010 to v mnohém potvrzují: Neúspěch KDU-ČSL, oslabení hlavních dvou politických stran, vznik nových dvou politických subjektů Věci veřejné a TOP 09 a podobně.

TUČEK, Milan (eds.): *Současná česká společnost*. Praha, Sociologický ústav 2002, s. 259.

⁶⁵ ČERVENKA: *Současný stranický systém...*, s. 132-133.

2 Obecné rysy volebního systému

”Chování voličů ovlivňují volební systémy, které určují, jak se budou počty hlasů převádět na počty křesel.”

Giovani Sartori ⁶⁶

Výsledek přepočtu hlasů na počet mandátů může být velice různý v závislosti na povaze samotného systému počítání. Tato povaha je určena několika základními rysy, o kterých nepadají mezi politology konsensus, a proto jsou v následující části zmíněny pouze ty proměnné, na kterých se politologové shodnou. Například A. Lijphart rozlišuje čtyři hlavní proměnné volebních systémů, mezi které patří: typ volební formule, velikost volebního obvodu, velikost volebního prahu a velikost voleného tělesa.⁶⁷ Taagepera a Schugart přidávají rovněž podobu hlasování.⁶⁸ Podle T. Lebeda hrají klíčovou roli čtyři faktory. Můžeme mezi ně zařadit: volební formuli, velikost volebního obvodu, existence umělé uzavírací klauzule a počet skrutinií.⁶⁹ Význam velikosti voleného tělesa v rámci hlavních proměnných volebních systémů, jak uvádí A. Lijphart, T. Lebeda nepovažuje za významnou, avšak jeho význam paušálně nezavrhne: *„Jistě, že sbor o 100 poslancích by s největší pravděpodobností vykazoval větší míru proporcionality. Tento rozdíl však není dán velikostí voleného sboru, ale velikostí samotného volebního obvodu.”*⁷⁰

I když známe nastavení těchto jednotlivých aspektů volebního systému, nikdy nemůžeme přesně předpovědět, jak daný systém bude fungovat, jelikož do systému vstupuje zásadní proměnná – volič. Nicméně můžeme předpokládat, jak jednotlivé aspekty volebního systému budou voliče ovlivňovat. Základem každého volebního systému je volební formule, což je způsob, jakým se přepočítávají hlasy na mandáty. Podle povahy těchto formulí pak dělíme systémy na většinové a poměrné. Velikost volebního obvodu je poměrně zásadní prvek, který má

⁶⁶ SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní...*, s. 15.

⁶⁷ LIJPHART, Arendt. *Electoral System and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*. New York: Oxford University Press, 1994, s. 13-14.

⁶⁸ TAAGEPERA, Rein, SHUGART, Matthew Soberg: *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven: Yale University Press, 1989, s. 19.

⁶⁹ LEBEDA, Tomáš. Konečná podoba volebního systému pro poslaneckou sněmovnu: Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002. In: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš a kol. (eds.): *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004, s. 210.

⁷⁰ LEBEDA, Tomáš. Hlavní proměnné proporcčních volebních systémů. *Sociologický časopis*, 2001, roč. 37, č. 4, s. 427.

velký vliv na povahu volebního systému. V podstatě můžeme říct, že čím více mandátů v obvodu volíme, tím je vyšší proporcionalita.⁷¹ Z této logiky vyplývá, že v malých volebních obvodech je disproporcionalita nejvyšší, zatímco ve středně velkých volebních obvodech je již deformace proporcionality nižší. Nejlépe jsou pak na tom velké volební obvody, které dopřávají poměrně proporčním výsledkům.⁷²

Existence umělé uzavírací klauzule je další významný prvek, který na jednu stranu brání extrémním skupinám zneužít volební systém, na druhou stranu nutí voliče k taktickému hlasování tak, že volí stranu (nebo osobu), o které si je jist, že se do voleného tělesa dostane. V podstatě můžeme říct, že čím vyšší uzavírací klauzule, tím více nahráváme silným politickým stranám. Posledním prvkem, nad kterým panuje mezi politology shoda, je počet skrutinií, kdy vyšší počet skrutinií pomáhá zajistit vyšší míru proporcionality.⁷³ Podle Tomáše Lebedy pak máme i některé další rysy volebního systému, které mají na jeho charakter vliv. Jedná se o celkový počet volených poslanců, možnost voličů vybírat si mezi kandidáty, rozsah všeobecnosti voleb nebo pravidla pro postup do dalšího skrutinia. Kromě těchto přímých faktorů výsledky voleb mohou ovlivňovat i nepřímé faktory, jako volební kampaň, volební den, počasí či jiné vlivy, které působí ať již přímo či nepřímo na voliče, a tak i například na volební účast nebo voličovo rozhodnutí, jak bude volit.

⁷¹ LEBEDA: *Konečná podoba ...*, s. 209.

⁷² CHARVÁT, Jakub. Arendt Lijphart jako teoretik volebních systémů. *Slovenská politologická revue*, 2009, roč. IX, č. 1., s. 93.

⁷³ Tamtéž.

3 Vývoj volebního systému v ČR

V České republice můžeme v podstatě hovořit o dvou zásadních obdobích, která odlišovala charakter volebního systému. Předělovým okamžikem je rok 2002, kdy poprvé proběhly volby do Poslanecké sněmovny na základě nového volebního systému.⁷⁴ Nicméně velice důležitou část z chronologického hlediska představuje debata o možné podobě volebního systému, která se v období „koaliční smlouvy“ těšila medializaci. Tuto kapitolu tedy dělím na tři podkapitoly na základě chronologického klíče. První podkapitola popisuje volební systém, který byl použit během voleb 1996 a 1998. Druhá podkapitola se věnuje situaci na české politické scéně a návrhům na reformu volebního systému. Třetí podkapitola se zaměřuje na charakteristiku volebního systému, který je systémem stávajícím a byl použit poprvé pro volby v roce 2002. Pro účely této práce jsou nepostradatelné zejména podkapitoly jedna a tři, které slouží jako „návod“ pro postup při počítání reálných i modelovaných výsledků.

3.1 Volební systém v České republice do roku 2002

Volební systém používaný v České republice do roku 2002 byl založen na principu poměrného zastoupení. Podívejme se však podrobněji na tento systém z pohledu jednotlivých proměnných, zmíněných ve druhé kapitole. Při převodu hlasů na mandáty, bylo nejprve nutné vypočítat tzv. republikové mandátové číslo podle Hareovy formule⁷⁵. Republikovým mandátovým číslem se pak dělil celkový součet hlasů všech stran v rámci jednotlivých krajů. Tím jsme získali počet mandátů, který bude následně v jednotlivých krajích rozdělován. Jak již z logiky věci vyplývá, počet mandátů rozdělovaných v jednotlivých krajích je každý rok jiný v závislosti na volební účasti. Zde pravděpodobně počtář narazí na problém, jelikož Hareova formule nepřidělí všech 200 mandátů, které rozdělujeme. Zbývající mandáty tedy rozdělíme podle nejvyššího zbytku. Systém jako takový se skládal ze dvou skrutinií. V prvním skrutiniu byla použita v rámci rozdělení mandátů stranám v jednotlivých krajích Hagenbach-Bischoffova formule. Je nutno podotknout, že při práci s Hagenbach-Bischoffovou formulí často nevychází celá čísla (zvláště při výpočtu potřebných hlasů na jeden mandát). V takovém případě se

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Vypočtena dělením počtu platných hlasů počtem křesel voleného orgánu.

postupuje podle volebního zákona a zaokrouhluje se na jednotky podle běžných matematických zásad.⁷⁶ I Hagenbach-Bischoffova formule nerozdělí stranám všechny mandáty určené pro volební obvod. Ty se převádějí do druhého skrutinia spolu se zbytkovými hlasy (hlasy, za které straně nebyl přidělen mandát). V tomto skrutiniu je možné, že strana nezíská žádný mandát. I v tomto případě jsou zbytkové hlasy převedeny do druhého skrutinia. Ve druhém skrutiniu, které se počítá na celorepublikové úrovni, dojde k sečtení zbytkových hlasů u jednotlivých politických stran. Znovu se použije Hagenbach-Bischoffova formule, která rozdělí většinu zbylých mandátů. Nerozdělené mandáty se pak stranám přidělí podle metody největšího zbytku. Ještě je nutné zmínit, že volič měl možnost v prvním skrutiniu volit vázanou kandidátní listinu, na které mohl změnit pořadí čtyř kandidátů. Ve druhém skrutiniu byly mandáty přiděleny podle kandidátních listin, které strany sestavily až po ukončení druhého skrutinia.⁷⁷ Pětiprocentní uzavírací klausule zapříčinila to, že do poslanecké sněmovny se nedostaly strany s marginální voličskou podporou. Pro dvě strany byla klausule 7 %, pro tři strany 9 % a vícečlenné koalice 11 %.

Můžeme zde tedy hovořit o určitém redukčním vlivu a výčet výše zmíněných prvků je pro redukční vliv tohoto volebního systému konečný.⁷⁸ Jednalo se tedy o jediné silnější omezení proporcionality, jelikož byly splněny jiné tři základní podmínky pro proporcionalitu: obvody na úrovni krajů byly poměrně velké a volil se velký počet poslanců, byla použita Hagenbach-Bischoffova formule a disproporcionalita byla vykompenzována ve druhém skrutiniu, probíhajícím na území celé ČR.⁷⁹ V konečné fázi vznikl velice proporcionalní výsledek. To znamená, že zde můžeme hovořit o obecných výhodách a nevýhodách poměrného volebního systému. Mezi výhody můžeme považovat relativní proporcčnost výsledku a tedy určitou „spravedlivost“. Mezi nevýhody patří, že poměrné volební systémy umožňují velkou fragmentaci systému stran, což je poměrně nepraktické pro případné sestavování akceschopné vlády.⁸⁰ Čím více stran máme, tím nám klesá možnost konsensu, tím těžší je udržet koalici. Tato teorie se pak v praxi záhy potvrdila nemožností sestavit akceschopnou většinovou vládu.

⁷⁶ Volební zákon – 247/1995 Sb.: Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů ze dne 27. září 1995, par. 48, odst. 1.

⁷⁷ LEBEDA: *Konečná podoba ...*, s. 233-233.

⁷⁸ Tamtéž, s. 233.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní...*, s. 70.

3.2 Pokusy o reformu volebního systému

Vliv volebního systému na stranický systém je rovněž reflektován v diskusi o možné reformě volebního systému. Zde je nutné si položit otázku, zda je to skutečně volební systém, který determinuje strukturu a charakter stranického systému (jak bylo podrobněji rozebráno v první kapitole), nebo zda je to naopak stranický systém, který rozhoduje o povaze volebního systému. I tato teorie má své příznivce, mezi kterými došel pravděpodobně nejdál katalánský politolog Josep Colomer.⁸¹

Tyto úvahy prošly během existence samostatné ČR určitým vývojem. V devadesátých letech byly spatřovány zejména dvě překážky, které bránily vytvoření stabilní většinové vlády. Zaprvé, existence nesystémových stran, které neměly koaliční potenciál (KSČM, SPR-RSČ), a zadruhé, nutná přítomnost malých stran ve vládní koalici, které omezovaly „akční rádius“ nejsilnější koaliční strany.⁸² M. Novák poukazuje na to, že slabou stránkou české politické scény byl nízký koaliční potenciál stran, zejména KSČM, což „omezuje možnosti bipolárního multipartismu spojeného s alternací dvou umírněných a relativně stálých aliancí“.⁸³ Tomáš Lebeda tvrdí, že za to může jednoznačně volební systém, který znesnadňuje tvorbu povolebních koalic, jelikož když odečteme z celkového počtu poslanců mandáty KSČM, tak je pro utvoření většinové vlády potřeba bezmála dvě třetiny ze zbylých poslanců.⁸⁴ Lebeda v rámci modelování výsledků přišel k řešení, že pokud by byla pro reformu volebního systému vybrána varianta, která by kombinovala Imperialiho formuli⁸⁵ s malými volebními obvody o průměru pěti mandátů, tímto způsobem by došlo k odstranění extrémních stran s omezeným koaličním potenciálem při zachování charakteru systému v kategorii poměrných volebních systémů.⁸⁶ Přes převážně

⁸¹ COLOMER, Joseph. It's Parties That Choose Electoral Systems (or, Duverger's Laws Upside Down). *Political Studies*, 2005, roč. 53, č. 1, s. 1-21.

⁸² ŠEDO, Jakub: *Patové situace a volební systém pro volbu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. Institut pro srovnávací politologický výzkum. [cit. 10. dubna 2011]. http://ispo.fss.muni.cz/uploads/2download/sedo_patove_volby.pdf

⁸³ NOVÁK, Miroslav. Utváření stranického systému v českých zemích. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 143.

⁸⁴ LEBEDA, Tomáš. Vládní stabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1996. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 2, s. 116.

⁸⁵ Vypočtená jako podíl celkového počtu hlasů a celkového počtu rozdělovaných mandátů zvýšených o dva.

⁸⁶ LEBEDA, Tomáš. Vládní nestabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení II: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1998. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 159.

akademické debaty se téma volební reformy drželo mimo politickou reprezentaci až do roku 1998.⁸⁷

V roce 1998 byla přijata velice kontroverzní „Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice“ neboli běžně nazývaná „koaliční smlouva.“ Smlouva uzavřená mezi hlavními dvěma rivaly – ČSSD a ODS upravovala řadu procedurálních otázek ve vztahu obou smluvních stran. Například v rámci článku VII koaliční smlouvy se strany zavázaly „*předložit do 12 měsíců od podepsání této dohody návrh takových úprav Ústavy a dalších zákonů, které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy České republiky posílí význam výsledků soutěže politických stran.*“⁸⁸

Rok 1998 tedy v této problematice představuje klíčový zlom, kdy dvě největší politické strany (ČSSD a ODS) uvažovaly o změně volebního systému, který by je posílil. Obě strany navrhovaly poměrně odlišný volební systém. Opoziční smlouva tedy vytvořila vhodné prostředí pro možnou reformu volebního systému.

ODS původně podporovala návrh na zavedení jednokolové většinové volby, který byl odmítnut. Následně přišla s kompromisním řešením, které zásadním způsobem předpokládalo proměnu základních proměnných volebního systému. Počet volebních obvodů měl být zvýšen na 35, měl být použit dělitel Imperiali⁸⁹ pro převod hlasů na mandáty a počet poslanců měl být snížen na 175 nebo 160, což představovalo průměrnou velikost obvodu pro čtyři až pět mandátů. Tato varianta byla vzhledem k nízkým preferencím ČSSD pro stranu nepřijatelná.⁹⁰ ČSSD měla o volební reformě vlastní představy a můžeme říci, že byla vnitřně rozdělena. Na jedné straně stál tábor podporovatelů mírnější reformy, vedený místopředsdkyní Petrou Buzkovou, který požadoval stejný počet volebních obvodů jako budoucí počet vyšších samosprávných celků, tedy 14 volebních obvodů.⁹¹ Druhá skupina poslanců podporovala návrh, který se nápadně blížil představám ODS. Návrh této skupiny počítal s maximálně 36 volebními obvody, avšak místo

⁸⁷ ŠEDO, Jakub. Reforma volebního systému v ČR – 20 let diskusí. *European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 2, s. 145.

⁸⁸ Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. [cit. 10. dubna 2011]. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/milos-zeman/Opozicni-smlouva.pdf>

⁸⁹ S posloupností dělení 2, 3, 4...n + 1.

⁹⁰ KLÍMA, Michal. *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Vyd. 1. Praha: Radix, 2001, s. 110. ISBN 80-86031-29-2.

⁹¹ KLÍMA: *Kvalita demokracie...*, s. 110–111.

Imperialiho dělitele by byl použit pro přepočítání hlasů na mandáty D'Hondtův dělitel⁹², a došlo by k zachování stejného počtu poslanců, jak tomu bylo doposud. Tato varianta byla nakonec v rámci ČSSD prosazena.⁹³

Ke konečné dohodě došlo až v lednu 2000, kdy ČSSD a ODS došly ke kompromisnímu řešení, v rámci kterého bylo přijato pět dílčích dohod, které upravovaly některé sporné otázky mezi uvedenými stranami. Dohody byly připojeny ve formě dodatků ke koaliční smlouvě. Právě druhá dohoda se týkala výsledné podoby návrhu nového volebního systému. Návrh o novém volebním systému měl být předložen vládou do Poslanecké sněmovny a schválen do 31. července 2000 s účinností od 1. ledna 2001. Počet volebních obvodů měl být stanoven na 35, přičemž Praha měla představovat čtyři volební obvody. Počet poslanců zůstal nezměněn a k přepočtu hlasů na mandáty mělo dojít vyrovnávací d'Hondtovou metodou.⁹⁴ Jak poukazuje ve své analýze Michal Klíma, tato reforma zaváděla mechanismus, který byl „*zcela proti duchu poměrného zastoupení*“ z toho důvodu, že došlo k navrstvení všech dostupných většinových prvků v rámci teoreticky poměrné formy.⁹⁵ Systém byl prakticky na hranici mezi poměrným a většinovým volebním systémem a podle pozdějších analýz odporoval ustanovení zákona č. 204/2000 Sb., o volbách do Parlamentu.⁹⁶

Dne 23. června 2000 Senát schválil volební reformu o jediný hlas a o tři dny později prezident Václav Havel novelu nepodepsal a vrátil ji poslancům: „*Domnívám se, že měnit v takovém rozsahu volební systém do Poslanecké sněmovny je legitimní pouze formou změny Ústavy ČR na základě dohody převážné části politické reprezentace*“.⁹⁷ Nakonec došlo k návrhu volební reformy, který byl ovšem úspěšně napaden Ústavním soudem. Pokud by se politické strany snažily změnit Ústavu, pravděpodobně by se jim to nepovedlo, jelikož v Senátě měly

⁹² S posloupností dělení 1, 2, 3... n + 1.

⁹³ KLÍMA: *Kvalita demokracie...*, s. 110–111.

⁹⁴ Plné znění dodatků opoziční smlouvy mezi ODS a ČSSD. *iDNES.cz*, 26. ledna 2000. [cit. 10. dubna 2011].
http://zpravy.idnes.cz/plne-zneni-dodatku-opozicni-smlouvy-mezi-ods-a-cssd-fhq-/domaci.asp?c=A000126133255domaci_lsd

⁹⁵ KLÍMA, Michal. Poměrné „nepoměrný“ volební systém pro novelizaci zákona o volbách do Parlamentu ČR. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 359.

⁹⁶ VODIČKA, Karel. K ústavnosti zákona o volbách: politologické poznámky. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 369.

⁹⁷ KLÍMA, Michal. Volební reforma v České republice v letech 1998 – 2000. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 3, s. 239.

pouze přesnou ústavní většinu, o kterou navíc v roce 1999 přišly.⁹⁸ Následně byl v reakci na blížící se volby a legislativní vakuum novelizován zákon č. 247/1995 Sb., který zavedl pravidla, která platí do současnosti. Jakub Šedo poznamenává, že „*Proti 90. letům je současný volební systém tvrdší proti menším parlamentním politickým stranám, ale zdaleka nedosahuje dopadů, které by měl zákon č. 204/2000 Sb.*“⁹⁹

Po roce 2006 dochází k utišení debaty ohledně změny volebního systému, alespoň uvnitř nejsilnějších politických stran. Příčinu můžeme hledat ve skutečnosti, že bez ohledu na míru zvýhodnění největších politických stran, zůstala síla obou bloků téměř nezměněna. Jak na svých výpočtech dokazuje Dalibor Čaloud, zisky obou bloků by se pohybovaly mezi 95 – 105 mandátů, přičemž by při zvýhodnění velkých stran ztratila tehdejší koalice ODS, KDU-ČSL a SZ.¹⁰⁰ I z tohoto důvodu hlavní dvě politické strany začaly upřednostňovat „prémii“ v podobě mandátů pro vítěze voleb.¹⁰¹ Období po pádu Topolánkovy vlády nepřálo oživení diskuse o možné realizaci volební reformy. Je otázkou, do jaké míry se změnil zájem hlavních politických stran pro volební reformu po volbách v roce 2010.

Pokud tedy shrneme vývoj ohledně reformy volebního systému, lze rozlišit dvě hlavní období. V prvním období, které trvalo zhruba od počátku 90. let do roku 2006, můžeme hovořit o snaze posílit silné strany na úkor stran malých. V druhém období začínajícím po volbách roku 2006 lze pozorovat snahu o propornější výsledky, ústup od znevýhodnění malých stran a příklonu k „prémii“ pro vítěze. Vzhledem k pádu Topolánkovy vlády však chyběla politická vůle provést jakoukoliv zásadnější reformu, která by adekvátním způsobem reagovala na dvě překážky, zmíněné na začátku této podkapitoly, a přispěla tak k vytvoření stabilní vlády.

3.3 Volební systém v České republice od roku 2002

Ačkoliv systém zůstal v kategorii poměrných systémů, tak se celkově změnil některé

⁹⁸ KYSELA, Jan. Volební reforma, Senát a senátoři. In: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš (eds.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, Dobrá voda u Pelhřimova 2004, s. 378.

⁹⁹ ŠEDO, Jakub. Návrhy volební reformy a posun ve volebním inženýrství v České republice. *European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 1, s. 50.

¹⁰⁰ ČALOUD, Dalibor. Volební inženýrství: současný stav a možné změny. In: ČALOUD, Dalibor a kol. (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 153-157.

¹⁰¹ ŠEDO: *Návrhy volební reformy...*, s. 52.

jeho charakteristiky. Došlo ke změně volební formule z Hagenbach-Bischoffovy formule¹⁰² na d'Hontova dělitele, který je méně proporční. Rozdíl je ale v tomto případě téměř nepatrný.¹⁰³ I počet skrutinií se změnil. Ze dvou na jeden a to z toho důvodu, že když se používala Hagenbach-Bischoffova kvóta, tak se do druhého skrutinia převáděly zbylé hlasy. D'Hontův dělitel rozděluje již všechny mandáty na úrovni volebních obvodů. Díky tomu se stal systém čitelnější, jelikož odpadá druhé skrutinium, ve kterém strany sestavovaly své kandidátky po tom, co už znaly výsledky voleb a volič nemohl ovlivnit přerozdělení zbytku hlasů na mandáty.¹⁰⁴

Nový volební systém ponechal 5% hranici pro vstup do sněmovny, ale zvýšil klauzuli pro koalici dvou, tří a více stran na 10 %, 15 % a 20 %.¹⁰⁵ Stranám se už tolik nevyplatí spojovat, čímž se do jisté míry eliminovala možnost vstupu koalic do parlamentu a přispělo se ke zvýšení soutěživosti voleb. Největší změna nastala u změny volebních obvodů, kdy z původních osmi volebních obvodů bylo vytvořeno 14 obvodů na území krajů. To ovšem přispělo k nevyváženosti obvodů, takže například v Praze a kraji Středočeském, Jihomoravském a Moravskoslezském se volilo 23 až 25 poslanců, zatímco v Karlovarském pouze pět, přičemž v Karlovarském kraji bylo v roce 2006 registrováno 244 051 voličů, naproti tomu v Moravskoslezském kraji více než jeden milión.¹⁰⁶ Tento rozdíl způsobuje to, že ačkoliv je počet voličů na počet rozdělovaných mandátů zhruba stejný, velikost obvodů se liší, přičemž v malých volebních obvodech mají větší šanci uspět velké a etablované strany, zatímco ty malé jsou znevýhodněny.¹⁰⁷ Na problém disproporcionality odkazuje i Kieran Williams, který poukazuje na zvyšující se počet stížností k Národnímu správnímu soudu v této otázce.¹⁰⁸ Kieran Williams poukazuje na to, že při volbách 2006 nebylo cca 9,5 % platných hlasů přepočteno na mandáty.¹⁰⁹ Přestože všech 70 stížností ohledně voleb 2006 bylo odmítnuto na procedurální

¹⁰² Celkový počet hlasů se dělil počtem přidělovaných mandátů, zvýšených o jeden.

¹⁰³ Tomáš Lebeda vypočítal, že jeho vliv na volby do PS v roce 2002 byl pouze ve dvou volebních obvodech přerozdělen jeden mandát na základě D'Hontova dělitele oproti Hagenbach-Bischoffovy kvóty.

¹⁰⁴ LEBEDA: *Konečná podoba ...*, s. 238.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 237.

¹⁰⁶ Veřejná databáze Českého statistického úřadu, dostupná na: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/uvod.jsp>

¹⁰⁷ LEBEDA: *Konečná podoba ...*, s. 240-242.

¹⁰⁸ WILLIAMS, Kieran. The Growing Litigiousness of Czech Elections. *Europe-Asia Studies*, 2007, roč. 59, č. 6 s. 951. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/20451411>

¹⁰⁹ Tamtéž.

nebo materiální bázi,¹¹⁰ Nejvyšší správní soud došel v jednom ze svých usnesení, (ze dne 29. 6. 2006, č. j. Vol 50/2006 – 41) reagující na stížnost související s proporcionalitou a porušením Ústavy, k poměrně zásadnímu závěru. Podle soudu nejsou přípustná tvrzení zpochybňující: „*Ústavnost použití tzv. D'Hondtovy volební formule (§ 50 zákona č. 247/1995 Sb.). Tato volební formule je totiž zcela běžná v systému poměrného zastoupení a podle názorů předních politologů je v zásadě neutrální, resp. pomáhá velkým stranám jen mírně a k jejich výraznějšímu zvýhodnění dochází pouze u malých obvodů kolem pěti mandátů.*¹¹¹ V Karlovarském kraji tedy může dojít k výraznějšímu zvýhodnění velkých politických stran.

Co se týče kandidátních listin, tak ty zůstaly vázané, nicméně počet preferenčních hlasů byl omezen na dva, rovněž byl snížen počet preferenčních hlasů, které musí poslanec obdržet pro své zvolení, z deseti procent na sedm. Ve volbách 2002 a 2006 nehrály preferenční hlasy tak významnou roli jako v roce 2010, protože počet kandidátů, kteří si díky těmto hlasům zajistili posun z nevolitelného místa kandidátky mandát, nebylo mnoho.¹¹² To se změnilo v roce 2010, kdy velký podíl na tom měla změna volebního zákona z roku 2006, kde byl znovu navýšen počet preferenčních hlasů ze dvou na čtyři a zároveň byla snížena hranice preferenčních hlasů určených dané kandidátce, kterou musel kandidát překonat, aby se posunul na přední místo kandidátky. Ze sedmi procent byla tato hranice snížena na pět procent. Samotná změna pravidel by ale nemusela vést ke zvýšení důležitosti preferenčních hlasů, pokud by ji voliči dostatečně nevyužili. Tomáš Lebeda poukazuje na to, že výše uvedené změny se však ve svém důsledku kompenzují, takže preferenční hlasování zůstalo téměř nezměněno.¹¹³ Rovněž bylo umožněno hlasovat občanům v zahraničí, nicméně i tato změna nemá zásadní vliv na výsledek voleb.¹¹⁴ Když si to shrneme, tak v podstatě zjistíme, že menší strany jsou v novém volebním systému lehce znevýhodněny, což by mělo mít určitý vliv na složení stranického systému.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 956.

¹¹¹ Usnesení Nejvyššího správního soudu 25/2010-94. Dostupné z <http://www.nssoud.cz/Uvod/art/1>

¹¹² Volební server Českého statistického úřadu, přístupný na: www.volby.cz

¹¹³ LEBEDA: *Konečná podoba ...*, s. 243.

¹¹⁴ Tamtéž.

4 Stranický systém

Jedna ze stanovených výzkumných otázek se týká aplikace teorie stranických systémů na stranický systém v České republice. Aby tak mohlo být učiněno, jen nutné nejprve zvolit pro aplikaci adekvátní teorii.

4.1 Relevantní teorie stranických systémů

V rámci této kapitoly je analyzován výběr relevantní teorie pro ověřování výzkumné otázky. K této volbě se zcela hodí metoda eliminace nerelevantních teorií, které nelze aplikovat na stranický systém v České republice. Je možné říci, že zcela můžeme zahrnout kategorii pro nesoutěživé systémy. Náš výběr vhodné teorie je tedy omezen na soutěživé systémy. Z této kategorie pak je možno zahrnout systém predominantní strany, který na základě výsledků voleb není pro ČR vhodný, a rovněž bychom mohli zamítnout teorii pro dvoustranické systémy. Jako vhodné se v případě České republiky jeví zabývat otázkou, zda se jedná o polarizovaný či umírněný pluralismus¹¹⁵ politických stran.

Polarizovaný pluralismus dle Giovanniho Sartoriho předpokládá existenci pěti nebo šesti politických stran, v rámci kterých existují i strany antisystémové. Pro Sartoriho jsou antisystémové strany takové, které podkopávají legitimitu režimu.¹¹⁶ Z mého pohledu zde narážíme na dva problémy. Tím prvním je vymezení hranice „podkopávání“ legitimacy režimu, druhým problémem (na který poukazuje také Sartori) je určitá délka trvání opozice a nutnost odlišit protestní strany. Dalším ze znaků polarizovaného pluralismu je existence dvoustranných opozic. V těchto systémech nacházíme dvě opozice, které se navzájem vylučují.¹¹⁷ Třetím znakem je obsazenost politického středu jednou nebo více stranami.¹¹⁸ K těmto třem bodům Sartori dodává čtvrtou, syntetickou charakteristiku a tou je polarizace (ideologická vzdálenost). Pátým znakem je převládání odstředivého soutěžení nad dostředivým soutěžením. Šestým

¹¹⁵ Termín pluralismus ukazuje na diverzifikaci moci a existenci plurality skupin. Více o vymezení tohoto pojmu viz: SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a kultury, 2005, s. 32.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 137.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 138.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 139.

znakem je ideologické restrukturování, které souvisí s existencí antisystémových stran.¹¹⁹ Dalším znakem je nezodpovědnost opozic, využívajících existenci nesystémových stran. A konečně posledním bodem je vlastnost, kterou Sartori nazývá „politika trumfování“, kdy politické strany nabízejí stále více, za účelem získat voliče.¹²⁰ Vedle polarizovaného pluralismu v Sartoriho pojetí stojí systém umírněného pluralismu, vyznačující se třemi znaky: zaprvé, relativně malou vzdáleností mezi svými relevantními stranami, zadruhé bipolárním koaličním uspořádáním a zatřetí, dostředivou soutěží.¹²¹

Klaus von Beyme navazuje na Sartoriho pojetí a rovněž se ve své typologii věnuje polarizovanému a umírněnému multipartismu. Klaus von Beyme rozeznává tři základní typy umírněného pluralismu. Zaprvé typ, ve kterém dochází k alternaci vládních stran bez nutnosti tvorby koalic, zadruhé alternace v rámci tvorby vládních koalic a zatřetí, systém, ve kterém existují velké koalice nebo dochází k existenci menšinových vlád. Naproti tomu polarizovaný pluralismus předpokládá buď existenci levice a pravice ve fundamentální opozici, kdy strany/strana středu je v menšině a tedy paralyzována/a, nebo ve druhém případě, kdy jsou strany středu schopny ještě udržovat vládu.¹²² Toto členění je na první pohled velice nepřehledné, kdy prakticky není možné nalézt hranici mezi oběma typy.

S jinou koncepcí dělení multipartismu přichází Daniel-Louis Seiler, který dělí multipartismus na šest forem dle polarizace. Jednotlivými kategoriemi jsou multipartismus nepolární, asymetrický polární, symetrický bipolární, asymetricky polární, symetricky multipolární a asymetricky multipolární, přičemž uvádí, že v západních demokraciích se setkáváme zejména s multipolarismem asymetrickým, symetrickým bipolárním a symetrickým multipolárním.¹²³ M. Strmiska tento systém kritizuje pro nejasné pojetí polarizace stranických systémů a problematický vztah mezi symetričností nebo asymetričností a typovou charakteristikou mnohastranického systému.¹²⁴ Strmiska poukazuje na to, že ačkoliv Sartoriho koncepce představuje určité nedostatky, jeví se jako těžce překonatelná.¹²⁵ I z tohoto důvodu se

¹¹⁹ Tamtéž, s. 142.

¹²⁰ Tamtéž, s. 144-145.

¹²¹ Tamtéž, s. 192.

¹²² BEYME, Klaus von. *Political Parties In Western Democracies*. Aldershot: Gower, 1985, s. 262-265.

¹²³ STRMISKA, Maxmilián. Multipartismy a multipolarita: poznámka k pojetí umírněného multipartismu. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, s. 146.

¹²⁴ Tamtéž, s. 147.

¹²⁵ Tamtéž, s. 149.

ji budu snažit aplikovat na stranický systém České republiky.

4.2 Stranický systém v ČR

Kořeny českého stranického systému sahají hluboko do minulosti, nicméně pro účely této práce je dostačující zaměření pouze na stranický systém po roce 1989 s akcentem na politický systém po roce 1993.

Vývoj po roce 1989 znamenal zásadní změnu v politickém systému československé federace. Tato změna byla doprovázena politickou krystalizací ve společnosti a také stranickým spektrem, což bylo doprovázeno výraznou česko-slovenskou polarizací a konečným rozpadem federace v roce 1993.¹²⁶

Petr Fiala, Miroslav Mareš a Pavel Pšeja rozdělují vývoj českého stranického systému do čtyř fází:¹²⁷

1. Kladení základů (od listopadu 1989 do voleb roku 1990)
2. Utváření systému (1990 – 1992)
3. Stabilizace systému (1992-1996)
4. Vyvažování sil v systému (od 1996 do 2002)¹²⁸

Do nového politického prostředí samostatné České republiky vstupovalo celkem osm subjektů, které uspěly ve volbách roku 1992: Koalice Občansko-demokratické strany a Křesťansko-demokratické strany, koalice Levý blok tvořená Komunistickou stranou Čech a Moravy a Stranou demokratické levice, pak Československá sociální demokracie, Liberálně sociální unie tvořená Stranou zelených, Československou stranou socialistickou a Zemědělskou stranou, dále Křesťanská a demokratická unie-Čsl. strana lidová, Sdružení pro republiku- Republikánská strana Československa, Občanská demokratická aliance a poslední Hnutí za Samostatnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko.¹²⁹

¹²⁶ VODIČKA, Karel, CABADA, Ladislav. *Rozpad československé federace*. Praha, Portál s. r. o., 2003, s. 118.

¹²⁷ FIALA, Petr a kol. Český stranický systém po roce 1989. In: MAREK, Pavel a kol. (eds.): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Katedra politologie a evropských studií FF UP, Olomouc 2000.

¹²⁸ Vzhledem k datu publikace se jedná o poslední reflektované období. Autoři zde neuvádějí rok 2002 a nechávají tak tuto etapu otevřenou.

¹²⁹ Volební server Českého Statistického Úřadu, dostupné na <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u4>

V dalších volbách roku 1996 se do Poslanecké sněmovny dostal nižší počet stran, konkrétně ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, SPR-RSČ a ODA. Podle Tomáše Lebedy byly výsledky voleb z roku 1996 příčinou dvouletého období nestabilní exekutivy, které bylo význačné dvěma menšinovými vládami.¹³⁰ Tato nestabilní situace vedla v roce 1998 k předčasným volbám. Je otázka, jak můžeme z hlediska teorie stranických systémů charakterizovat stranický systém ČR v letech 1996 – 1998. Na obou pólech politického spektra byly antisystémové strany. Podle Strmisky však působení obou stran nebylo dostatečně silné a systémotvorné, aby vedlo k etablování mechanismu, který je příznačný pro polarizovaný pluralismus.¹³¹ Ten by mohl nastat pouze tehdy, pokud by se těmto stranám podařilo homogenizovat systémovou opozici.¹³² Naproti tomu umírněný pluralismus předpokládá existenci minimálně tří a maximálně pěti až šesti politických stran, z nichž žádná nepředstavuje opozici vůči režimu.¹³³ Michal Kubát rovněž poukazuje na to, že příčinou nemožnosti sestavit klasickou většinovou vládu nebyla fragmentace Parlamentu, ale polarizace, která může být chápána jako ideologická vzdálenost mezi politickými stranami.¹³⁴ Kubát hovoří o trojpólovosti stranického systému, kdy na jedné straně stály strany koalice, na druhé straně ČSSD, která představovala opozici a proti tomu existovala i antisystémová opozice, která zůstala i po volbách 1998, přičemž došlo pouze k přesunu stran v rámci pólů.¹³⁵

V roce 1998 bylo zvoleno do Poslanecké sněmovny pět stran: ČSSD, ODS, KSČM, KDU-ČSL a US, čemu bezprostředně následovalo sestavení menšinové vlády pod vedením ČSSD.¹³⁶ Přestože se jednalo o menšinovou vládu, Michal Klíma v této souvislosti hovořil o „Skryté, tiché, velké koalici“, která byla opřena o podporu ODS.¹³⁷

V roce 2002 se dostaly do Poslanecké sněmovny pouze čtyři subjekty: ČSSD, ODS, KSČM a koalice KDU-ČSL s US-DEU. Po volbách roku 2006 se do Poslanecké sněmovny

¹³⁰ LEBEDA: *Vládní nestabilita II...*, s. 146.

¹³¹ STRMISKA: *Utváření českého multipartismu...*, s. 164.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ KUBÁT, Michal. Volby, fragmentace a polarizace stranického systému a politická nestabilita v České republice. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 3, s. 238.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. *Sociologický časopis*, 1999, roč. 35, č. 3, s. 311.

¹³⁷ KLÍMA, Michal. Skrytá, tichá, velká koalice. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 170.

dostalo stran pět: ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a Strana Zelených.¹³⁸ M. Strmiska hovoří v této souvislosti o určité „přirozené“ tendenci zachování stranického formátu obsahujících pět stran.¹³⁹ Poslední volby roku 2010 byly přelomové, a to hned z několika důvodů:

Zaprvé, se do Poslanecké sněmovny dostaly dvě nové strany. Věci Veřejné, vedené bývalým novinářem a publicistou Radkem Johnem, a pravicová, konzervativní strana TOP 09, vedená populárním Karlem Schwarzenbergem. Obě strany získaly dohromady 65 mandátů,¹⁴⁰ čímž zásadně změnily rozložení sil v Poslanecké sněmovně.

Zadruhé, už z výsledků voleb byl patrný velký propad dvou největších politických stran, které si po dobu několika volebních období držely jasnou převahu v Poslanecké sněmovně. Ačkoliv ČSSD získala v letech 1998-2006 70-74 mandátů, volby roku 2010 znamenaly pokles o 18 mandátů a u ODS byl pokles ještě o 10 mandátů vyšší. Tento výsledek jednoznačně demonstruje nespokojenost voličů s těmito dvěma stranami.

Zatřetí, velkým překvapením byla skutečnost, že KDU-ČSL nepostoupila do skrutinia, jelikož na celorepublikové úrovni získala pouze 4,39 %.¹⁴¹ I za tímto nezdarem můžeme hledat podporu dvou nových politických stran. Z české politické reprezentace v Poslanecké sněmovně tak zmizel křesťansko-demokratický proud, jehož kořeny sahají daleko před rok 1919. Mimo to se nedokázala prosadit ani Strana zelených. Jakub Šedo poukazuje na to, že díky absenci Strany zelených a KDU-ČSL zmizely z politické scény strany, které mají celostátní zisk mezi pěti až deseti procenty. Tedy strany, které mohou být znevýhodněny velikostí volebního obvodu, jak tomu bylo například u Strany zelených v roce 2006.¹⁴²

Čtvrtou překvapivou skutečností bylo, že ČSSD jako vítěz voleb prakticky nebyla schopna sestavit koalici, která by se nemusela opírat o podporu KSČM. Po volbách vznikla pohodlná, středo-pravicová koalice ODS-TOP 09-VV,¹⁴³ stojící na 118 mandátech.

¹³⁸ Volební server ČSÚ, <http://www.volby.cz>

¹³⁹ STRMISKA, Maxmilián: *The Czech party system: a few observations on the properties and working logic of the Czech party arrangement*. Paper elaborated for the Workshop "Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries", Masaryk University, Brno, October 27, 2006. Dostupné z: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/2download/v4/V4-Strmiska.pdf>

¹⁴⁰ Volební server ČSÚ, dostupné z: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps53?xjazyk=CZ&xv=1>

¹⁴¹ Volební server ČSÚ, dostupné z: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>

¹⁴² ŠEDO, Jakub. Možnosti volebního inženýrství v ČR v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny 2010. In: BALÍK, Stanislav a kol. (eds.): *„Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010“*. Brno: Institut pro srovnávací politologický výzkum 2010, s. 236.

¹⁴³ ČT24. Předsedové ODS, TOP 09 a VV slavnostně podepsali koaliční smlouvu. ČT24. 12. července 2010.

Zapáté, voliči poměrně zásadně zamíchali pořadí na kandidátkách preferenčním hlasováním. Celkem 13 volebních lídrů na krajských kandidátkách nebylo zvoleno.¹⁴⁴ Snad nejviditelnějším případem bylo odsunutí Ivana Langra v Olomouckém kraji, kterého preferenční hlasy odsunuly z čela kandidátky až na šesté místo,¹⁴⁵ přičemž ODS získala v Olomouckém kraji pouze dva mandáty.

Volby 2010 byly jednoznačně výjimečné. Je tedy otázka, do jaké míry můžeme hovořit o uzavření jedné fáze stranického systému a vstupu do nové fáze. Budoucí volby na tuto otázku odpoví. Dělení stranického systému podle Petra Fialy, Miroslava Mareše a Pavla Pšeji vyvolává ve světle nových událostí základní otázku, a to zda můžeme vůbec hovořit o uzavření třetí fáze (stabilizace systému) a o fázi čtvrté (vyvažování sil v systému). Ačkoliv ještě před volbami 2006 se systém jevil jako konsolidovaný, je zde možnost, že rokem 2010 můžeme mluvit o nové tendenci směřující k částečné alternaci stranického systému. Tento závěr není v rozporu s novým členěním etap stranického systému představeným Petrem Fialou a Maxmiliánem Strmiskou,¹⁴⁶ kdy právě poslední část od roku 2002 zůstává jako neuzavřená etapa bez charakteristiky.

Následující tabulka nám pak ukazuje, kolik mandátů získaly jednotlivé strany ve volbách v jednotlivých letech:

Dostupné na: <http://www.ct24.cz/domaci/95490-predsedove-ods-top-09-a-vv-slavnostne-podepsali-koalicni-smlouvu/>

¹⁴⁴ Volební server ČSÚ.

¹⁴⁵ Volební server ČSÚ., dostupné na www.volby.cz/pls/ps2010/ps111?xjazyk=CZ&xkraj=12&xstrana=26&xv=1&xt=1

¹⁴⁶ Petr Fiala s Maxmiliánem Strmiskou zapojili do původní periodizace některé nové prvky, zejména pak vliv Občanského fóra. V konečném důsledku tak vzniklo šest fází: 1. listopad 1989 - červen 1990 (renesance stranickopolitického systému), 2. léto 1990 - březen 1991 (první vlna „prozatímního strukturování stranickopolitické soustavy), 3. jaro 1991 – červen 1996 (druhá vlna strukturování stranickopolitické soustavy), 4. léto 1996 – červen 1998 (stabilizace formátu stranického systému a první projevy krize), 5. léto 1998 – červen 2002 (pokračující krize koaličních formulí a pokusů o rekonfiguraci systému) a 6. po roce 2002 (neuzavřená etapa bez charakteristiky).

Tabulka č. 1: Počet mandátů jednotlivých stran

Rok	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL ¹⁴⁷	SZ	US	TOP 09	VV
1998	63	74	27	20	-	19	-	-
2002	58	70	41	31	-	-	-	-
2006	81	74	26	13	5	-	-	-
2010	53	56	26	-	-	-	41	24

Zdroj: www.volby.cz

V této chvíli je možné zodpovědět na výzkumnou otázku, zda jsou „Duvergerovy zákony“ platné i pro český stranický systém v letech 1998 – 2010? Proporční volební systém v České republice vedl ve sledovaném období k zastoupení více než dvou stran a charakter se nápadně ustálil na systému pěti stran, z nichž míra ne-systémovosti jedné z nich je stále předmětem dohadů. Tím je naplněna podmínka první části „Duvergerova zákona“ o poměrném zastoupení a to, že systém proporčního zastoupení vede ke vzniku systému s více než dvěma stranami. Je však otázkou, zda jsou tyto strany rigidní, stabilní a nezávislé. Z minimálního pojetí „Duvergerova zákona“ můžeme tvrdit, že ano. Vždy minimálně tři strany ve sledovaném období byly poměrně rigidní, nejvíce KSČM, která tvořila jeden pól, dále pak ČSSD a ODS, které měly silné voličské jádro a soutěžily převážně o mediánového nerozhodnutého voliče. Tyto tři strany jsou poměrně stabilní v čase, jelikož během všech sledovaných období se dostaly do Parlamentu. Po volbách v roce 2010 můžeme sledovat tendenci oslabení tradičních dvou stran ČSSD a ODS. Tento jev je způsoben nespokojenými voliči a může být dočasný. Je otázkou, zda na české politické scéně dojde k alternaci pravicových stran a zda se na půdě Parlamentu znovu vrátí KDU-ČSL. Všechny strany kromě KSČM disponovaly určitou mírou koaličního potenciálu a je možné jim tedy přiřknout poměrně velkou míru nezávislosti. Z těchto důvodů lze dojít k závěru, že třetí „Duvergerův zákon“ není v rozporu s praxí stranického systému ČR.

S výše uvedeným přehledem je možné nalézt odpověď i na další výzkumnou otázku. Je možné v rámci teorií stranického systému na stranický systém České republiky v letech 2006 – 2010 aplikovat dělení stranických systémů dle Giovaniho Sartoriho?

V roce 2006 politolog Maxmilián Strmiska došel k závěru, že český stranický systém v období od poloviny devadesátých let do jara 2006 nemůžeme zařadit mezi Sartoriho typologii,

¹⁴⁷ V roce 2002 v koalici s US-DEU.

protože systém obsahuje prvky jak umírněného, tak polarizovaného pluralismu.¹⁴⁸ Přetrvává tato situace i po volbách 2006?

Při zodpovězení této otázky je nutné si ujasnit postavení antisystémové strany. Jak již bylo zmíněno dříve, problematickým bodem je definování míry podkopání legitimacy režimu. Podle Sartoriho stačí, že strana usiluje nikoliv o změnu vlády, ale o změnění systému, proti kterému stojí v opozici.¹⁴⁹ Zde se ztotožňují se závěry Michala Kubáta, který v rámci své analýzy dochází k závěru, že „Sartoriho pojem antisystémové strany a Komunistické strany Čech a Moravy spolu velmi dobře ladí“.¹⁵⁰ Je jasné, že KSČM je kontinuálně přítomná v českém stranickém spektru a nejedná se pouze o populární protestní hnutí. Dalším ze znaků polarizovaného pluralismu je existence dvoustranných opozic, které se navzájem vylučují. I v tomto případě je podmínka v českém stranickém systému splněna. Pokud se podíváme na stranický přehled, tak zjistíme, že i politický střed je obsazen politickou stranou. Tuto úlohu tvořily KDU-ČSL a SZ, po volbách v roce 2010 jsou to Věci veřejné. Jiným znakem je převládání odstředivého soutěžení nad dostředivým. Vzhledem k obsazení jednoho krajního pólu KSČM a přítomností středových stran můžeme hovořit o slabé míře odstředivého soutěžení. Po volbách 2010 dokonce na pravém pólu vznikl nový subjekt v podobě konzervativní TOP 09. Dalším znakem je nezodpovědnost opozic, využívajících existence nesystémových stran. Je otázkou, do jaké míry ČSSD využívá existenci KSČM. Zde je nutno podotknout, že vyvolání hlasování o nedůvěře vlády v době českého předsednictví EU bylo do značné míry nezodpovědným politickým krokem. Co se týče posledního bodu – politiky trumfování - tak je otázkou, do jaké míry má tento bod relevanci v rámci českého stranického formátu. Pokud se však podíváme na populární témata poslední doby – poplatky u lékaře, navyšování platů lékařů, důchodová reforma a podobně, snadno můžeme konstatovat, že do jisté míry k politice trumfování dochází, avšak debata se nevymyká standardům běžných západních demokracií, zvláště v kontextu ekonomické krize a nutnosti úsporných opatření. Český stranický systém tedy splňuje, až na pár výjimek, většinu znaků polarizovaného pluralismu.

Je otázka, zda je možné v rámci interpretace hovořit také o umírněném pluralismu?

¹⁴⁸ STRMISKA: *The Czech party...*

¹⁴⁹ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a kultury, 2005, s. 137.

¹⁵⁰ KUBÁT, Michal. Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy. In NĚMEC, Jan, ŠŮSTKOVÁ, Markéta (eds.): *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 2006, s. 554.

Ideologická vzdálenost mezi subjekty je poměrně velká z důvodu existence antisystémové strany. Tato vzdálenost se ještě zvětšila po volbách 2010 s vytvořením nové konzervativní strany TOP 09 na pravé části politického spektra. Vzhledem k existenci strany, která je blízko středu (VV) můžeme předpokládat odstředivou míru soutěživosti. Je otázka, jak silně je tato strana etablovaná a do jaké míry není pouze protestní stranou nespokojených voličů ČSSD, ODS a z části KDU-ČSL, která se do parlamentu nedostala. Je také otázka, do jaké míry VV disponují koaličním potenciálem v rámci levého stranického spektra. Pokud by bylo možné vytvoření fungující koalice VV a ČSSD, mohli bychom hovořit o bipolárním koaličním uspořádání.

Aplikace obou typů pluralismu je tedy v několika svých částech problematická, zejména z důvodu vymezení míry systémovosti KSČM a vymezení koaličního potenciálu Věcí veřejných. Tato otázka by se mohla stát předmětem dalšího výzkumu.

5 Vliv volebního systému na stranický systém v ČR

Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 byl v České republice poprvé použit nový volební systém. Tento nový volební systém je rovněž schopen produkovat velmi proporční výsledky. Co se však lišilo, bylo nastavení jeho jednotlivých proměnných. V rámci této kapitoly je představen model pro výpočet mandátů podle „starého“ volebního systému (který byl přiblížen v první podkapitole třetí kapitoly) a následně je provedena analýza dopadu modelovaných výsledků na stranický systém s pomocí indexů.

5.1 Modelování výsledků

Pro výpočet je nutné připravit model volebního systému používaného před volbami 2002, se všemi jeho prvky, což je poněkud problematické. Největší problém při modelování výsledků představuje skutečnost, že od roku 2000 došlo ke změně administrativního členění České republiky, kdy z osmi krajů vzniklo krajů 14, a zrušení okresů, jako územních jednotek.¹⁵¹ Naštěstí Český statistický úřad ponechal okres jako statistickou jednotku. Díky tomu je možné znovu vytvořit původních osm krajů následujícím způsobem:¹⁵²

Původních 8 krajů	Způsob výpočtu původních 8 krajů
Hlavní město Praha	Zůstává
Středočeský kraj	Zůstává
Jihočeský kraj	K současnému Jihočeskému kraji se přičte okres Pelhřimov
Severočeský kraj	Sčítá se Ústecký kraj a Liberecký kraj, od kterých se odečte okres Semily
Západočeský kraj	Sčítá se Karlovarský kraj s krajem Plzeňským
Východočeský kraj	Sčítá se současný Královohradecký kraj s krajem Pardubickým, přičte se okres Semily a okres Havlíčkův Brod
Jihomoravský kraj	K současnému Jihomoravskému kraji se přičte kraj Vysočina a Zlínský kraj, odečte se okres Havlíčkův Brod, Pelhřimov a okres Vsetín, přičte se okres Prostějov
Severomoravský kraj	K současnému Moravskoslezskému kraji se přičte Olomoucký kraj s okresem Vsetín, odečte se okres Prostějov

Zdroj: Autor na základě ČSÚ

¹⁵¹ Na základě zákona č. 204/2000 Sb. došlo ke změně územních jednotek. Přestože práce respektuje územní celistvost dle historického hlediska, 24 obcí bylo přeřazeno do jiného okresu. V těchto 24 případech je s obcemi pracováno, jako s částmi stávajícího uspořádání.

¹⁵² Způsob vytváření "starých krajů" je proveden na základě komparace volebních obvodů na úrovni krajů a okresů v letech 1998 a 2006.

Je nutno podotknout, že přesnost modelu nemusí být vysoká, jelikož každé volby jsou jedinečné a tak i toto modelování s sebou přináší určitá rizika. Přestože byla při výpočtech respektována změna územních jednotek, byly přepočtem výsledků v jednotlivých obvodech vyrušeny některé vlivy. Především byl částečně rozptýlen vliv specifických štěpných linií, které se výrazněji projevovaly v některých oblastech (tradičně úspěch KDU-ČSL na jižní Moravě, úspěch ODS v Praze, úspěch KSČM v chudých a pohraničních oblastech atd.), díky rozdělení jednotlivých okresů a přiřazení k jiným krajům. Také vliv regionálních stran byl rozptýlen. Do modelu rovněž nelze zahrnout taktické hlasování voličů, kteří se rozhodují v určitém a často specifickém regionálním kontextu.

Pokud přepočteme data za rok 2006 a 2010 podle „starého“ volebního systému, zjistíme následující: ODS by přišla v roce 2006 o čtyři mandáty za předpokladu, že by nedošlo ke změně volebního systému. ČSSD by také ztratila, a to celkem pět mandátů. Velmi dobře by si na úkor těchto dvou stran polepšila SZ, která by získala o šest mandátů více, než má nyní, což je jednou tolik! O trochu by si polepšila KSČM, která by získala jeden mandát oproti současnému stavu. KDU-ČSL by získala dva mandáty. Celkem tak bylo jinak přerozděleno jiným způsobem 18 mandátů.

Strana	ODS	ČSSD	SZ	KSČM	KDU-ČSL
2006	81	74	6	26	13
Model	77	69	12	27	15
Změna	-4	-5	+6	+1	+2

Pokud by nedošlo ke změně volebního systému ani u voleb roku 2010, ODS by oproti skutečnosti ztratila dva mandáty a ČSSD jeden. KSČM a TOP 09 by naopak jeden mandát získaly. VV by si polepšily o dva mandáty oproti skutečnosti. Celkem tak bylo jiným způsobem přerozděleno osm mandátů.

Strana	ODS	ČSSD	KSČM	TOP 09	VV
2010	53	56	26	41	24
Model	50	55	27	42	26
Změna	-3	-1	+ 1	+1	+2

Zde se nabízí prostor pro verifikaci první hypotézy, a to, že: „Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení zastoupení velkých politických stran.“ Pokud se podíváme na případ voleb 2006, tak zjistíme, že dvě největší strany (ODS a ČSSD) by získaly v případě zachování volebního systému o 9 mandátů méně. V tomto případě tedy změna volebního systému přispěla k vyšší míře reprezentace největších politických stran. Na případě voleb 2010 je rovněž patrné, že došlo ke zvýšení reprezentace, kdy by obě největší strany získaly o 4 mandáty méně. Tuto hypotézu je tedy možné potvrdit.

5.2 Stanovení vlivu - indexy

Na základě výpočtu mandátů podle modelových situací jsme nyní schopni stanovit rozdíly a tedy i vliv na stranický systém. To je provedeno na základě výpočtu několika indexů. Zajímavým způsobem o povaze stranického systému vypovídá index fragmentace. Tento index říká, do jaké míry je politická scéna roztržena. Jinými slovy „Měří pravděpodobnost, podle níž dva náhodně vybraní poslanci patří různým stranám“.¹⁵³ Tento index je vypočten tak, že od čísla jedna (jenž znázorňuje celek) odečteme součty proporcí (uváděné v procentech získaných křesel v Poslanecké sněmovně, převedených na desetinná čísla) na druhou. Index fragmentace tedy je:

$$\text{Pro volby 2006: } 1 - (0,405^2 + 0,37^2 + 0,03^2 + 0,13^2 + 0,075^2) = 0,676$$

$$\text{Pro model 2006: } 1 - (0,385^2 + 0,345^2 + 0,06^2 + 0,135^2 + 0,075^2) = 0,706$$

$$\text{Pro volby 2010: } 1 - (0,265^2 + 0,28^2 + 0,13^2 + 0,205^2 + 0,12^2) = 0,779$$

$$\text{Pro model 2010: } 1 - (0,25^2 + 0,275^2 + 0,135^2 + 0,21^2 + 0,13^2) = 0,783$$

Jak výše uvedené výsledky naznačují, změna volebního systému měla na míru fragmentace pouze marginální vliv. Na případě modelu pro rok 2006 se jedná pouze o tři procenta, zatímco pro model 2010 jde pouze o čtyři desetiny procenta. Můžeme tedy tvrdit, že změna volebního systému neměla na fragmentaci významnější vliv. Na druhou stranu můžeme

¹⁵³ NOVÁK, Miroslav. Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR. Sociologický časopis, 1996, roč. 32, č. 4, s. 413. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7d9ec21cd901d4d5631b4bde4b107e8c4be5b869_281_407NOVAK.pdf

vypozorovat velice slabou tendenci k fragmentaci, která je však zanedbatelná. Dokonce můžeme tvrdit, že míra fragmentace po volbách roku 2010 je téměř stejná s fragmentací stranického spektra po volbách roku 1996, kdy hodnota indexu byla 0,76.¹⁵⁴ Je těžké určit ideální hodnotu indexu fragmentace. Například z tohoto indexu se nedozvíme nic o povaze politických stran (systémovosti či potenciálu) zastoupených ve výpočtech. Oficiálně se však uvádí hodnota v rozmezí 0,5 – 0,7.¹⁵⁵ Obecně platí, že pokud je index vyšší než 0,7 tak můžeme hovořit o multipartismu. Hodnoty od 0,5 do 0,67 značí bipartismus. V této souvislosti je zajímavá hodnota indexu pro reálný výsledek z roku 2006, který se nacházel přesně mezi hranicí bipartismu a multipartismu.

Dalším ze zkoumaných indexů je Laakso-Taageperův index efektivního počtu stran, který může být zařazen k nejpoužívanějším indexům v rámci kvantitativní komparativní politologie.¹⁵⁶ Index efektivního počtu stran nám vyjadřuje „*číslo hypoteticky stejných stran, které mají stejný vliv na frakcionalizaci stranického systému, jaký na něj má skutečný počet stran různé velikosti.*“¹⁵⁷ M. Novák při této příležitosti cituje Arendta Lijpharta, který poznamenává, že index fragmentace si lze snadněji představit, nebo jinými slovy „*se snáze shoduje s naším intuitivním úsudkem*“.¹⁵⁸ Tento index vypočteme vydělením čísla jedna součtem druhých mocnin procentuálních zisků mandátů jednotlivých politických stran zastoupených v Parlamentu, tedy podobně jako u Raeova indexu fragmentace. Index efektivního počtu stran tedy je:

$$\text{Pro volby 2006: } 1/(0,405^2 + 0,37^2 + 0,03^2 + 0,13^2 + 0,075^2) = 3,08$$

$$\text{Pro model 2006: } 1/(0,385^2 + 0,345^2 + 0,06^2 + 0,135^2 + 0,075^2) = 3,40$$

$$\text{Pro volby 2010: } 1/(0,265^2 + 0,28^2 + 0,13^2 + 0,205^2 + 0,12^2) = 4,52$$

$$\text{Pro model 2010: } 1/(0,25^2 + 0,275^2 + 0,135^2 + 0,21^2 + 0,13^2) = 4,61$$

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 413.

¹⁵⁵ PECHÁČEK, Štěpán: *Vliv změny volebního systému na systém politických stran*. Informační podklad č. 1.120. Parlamentní institut 1999. [cit. 10. dubna 2011]. www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-1-120.DOC

¹⁵⁶ CHYTILEK, Roman: *Zkoumání volebních systémů: Systém prvního v cíli*. Rigorózní práce, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity 2007, s. 24. [cit. 10. dubna 2011]. http://is.muni.cz/th/9734/fss_r/rigorozniprace_chytilcek.pdf

¹⁵⁷ TAAGEPERA, Rein a SHUGART, Matthew Soberg: Predicting the Number of Parties: The Quantitative Model of Duverger's Mechanical Effect. *The American Political Science Review*, 2003, roč. 87, č. 2, s. 456.

¹⁵⁸ NOVÁK, Miroslav: *Formy demokratického vládnutí: ČR v komparativní perspektivě*. [cit. 10. dubna 2011]. <http://veda.fsv.cuni.cz/doc/novak.doc>

Jak výše zmíněná čísla napovídají, i zde nejsou patrné zásadní změny a můžeme vyzorovat pouze slabou tendenci ke zvýšení počtu efektivních stran. Čísla tedy mohou indikovat skutečnost, že nový volební systém nepatrně zvyšuje efektivní počet stran, respektive jejich efektivní poměr. Tento závěr nám potvrzuje i třetí stanovenou hypotézu, že „*změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení efektivního počtu stran.*“

To může být zapříčiněno třemi možnými důvody. Zaprvé nový volební systém slabě posiluje malé politické strany, které překonaly hranici pěti procent. Zadruhé, lehce znevýhodňuje velké strany, které se dostaly do Poslanecké sněmovny. Třetí příčina je kombinace dvou předchozích: tedy malé posílení menších stran a zároveň oslabení stran velkých. Tato poslední příčina je patrná i ze srovnání výsledků rozdělení skutečných mandátů a mandátů rozdělených v rámci modelu. Pokud srovnáme index efektivního počtu stran s volbami předchozími, dojdeme k zajímavému zjištění. V roce 1992 byl index efektivního počtu stran 4,8; v roce 1996 byl index 4,15 a po volbách v roce 1998 dokonce jen 3,71.¹⁵⁹ Je zajímavé, že z dlouhodobého hlediska stranický systém směřoval ke konsolidaci.¹⁶⁰ Volby z roku 2006 tuto tendenci ještě potvrzují, avšak rok 2010 znamená velkou změnu. I tato skutečnost může nasvědčovat tomu, že stranický systém v České republice vstupuje po volbách 2010 do nové fáze.

Jak již bylo zmíněno, oba volební systémy můžeme zařadit mezi systémy poměrné. Je však otázkou, jak konkrétně volební systém působí na reprezentaci politických stran, respektive jak moc upravuje jejich sílu. To lze vypočítat indexem deformace. Jak již z logiky věci vyplývá, budeme zkoumat poměr mezi procentem získaných hlasů a procentem získaných mandátů ($Ar = S/V$). Následující tabulka znázorňuje poměr obou veličin u stran, které uspěly ve volbách v roce 2006 a 2010 a srovnává je s modelem:

¹⁵⁹ PECHÁČEK: *Vliv změn...*

¹⁶⁰ Podle autorů Laakso-Taageperova indexu se index blížil hodnotám, které jsou ideální pro politický systém.

Volby 2006				Volby 2010			
Strana	S	V	Ar	Strana	S	V	Ar
ODS	40,5	35,38	1,14	ČSSD	28	22,08	1,27
ČSSD	37	32,32	1,14	ODS	26,5	20,22	1,13
KSČM	13	12,81	1,01	VV	12	10,88	1,1
KDU-ČSL	6,5	7,22	0,9	KSČM	13	11,27	1,15
SZ	3	6,29	0,48	TOP09	20,5	16,7	1,23
Absolutní deformace			0,91	Absolutní deformace			0,78

Model 2006				Model 2010			
Strana	S	V	Ar	Strana	S	V	Ar
ODS	38,5	35,38	1,09	ČSSD	27,5	22,08	1,25
ČSSD	34,5	32,32	1,07	ODS	25	20,22	1,24
KSČM	13,5	12,81	1,05	VV	13	10,88	1,19
KDU-ČSL	7,5	7,22	1,04	KSČM	13,5	11,27	1,2
SZ	6	6,29	0,95	TOP 09	21	16,7	1,26
Absolutní deformace			0,3	Absolutní deformace			1,14

Pokud tedy porovnáme výše zmíněné výsledky, dojdeme k překvapivým závěrům. Ačkoliv na případě modelu 2006 se zdálo, že starý volební systém má téměř třikrát menší deformační schopnost, volby 2010 ukázaly, že tomu tak není. Je otázkou, zda tomu může být naopak. Na příkladu dvou období voleb došlo k celkové deformaci o 0,91 procenta (2006) respektive 0,78 procenta (2010), kdežto na případě modelu je rozdíl celkové deformace v obou volebních letech dále od sebe, téměř se čtyřnásobným rozdílem. Přestože se pohybujeme v řádu desetin procenta hlasů, z výzkumu dvou volebních let můžeme říci, že nový volební systém deformuje volební systém stabilnějším způsobem. Je otázkou, jak by se výsledky celkové deformace lišily, pokud bychom udělali výzkum více období v řadě za sebou. Přestože se jedná o nereprezentativní vzorek, na základě výše naznačeného výzkumu se tato debata přímo vybízí. Zde se rovněž naskýtá prostor pro verifikaci druhé hypotézy: „Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 k vyšší míře celkové proporcionality.“ Tuto hypotézu nelze potvrdit, jelikož byť je rozdíl v míře proporcionality obou systémů téměř nepatrný, nelze

nalézt stabilní tendenci a míra deformace nevykazuje, že by byla zapříčiněna změnou volebního systému.

Dalším z indexů je Mayerův index agregace. Ten udává míru nejsilnější strany zastoupené ve voleném tělesu vzhledem k ostatním politickým stranám. Čím vyšší je hodnota indexu, tím vyšší je koncentrace stranického systému. Index agregace (A) se vypočte jako poměr mezi procentem mandátů nejsilnější politické strany a počtem stran zastoupených v Poslanecké sněmovně a v praxi představuje snadnost utvoření koalice. Index agregace je tedy následující:

Pro volby 2006: $40,5 / 5 = 8,1$

Pro model 2006: $38,5 / 5 = 7,7$

Pro volby 2010: $28 / 5 = 5,6$

Pro model 2010: $27,5 / 5 = 5,5$

Jak výše uvedené výsledky napovídají, nový volební systém nepatrně vedl k vyšší míře koncentrace politických stran. Tato příčina může být dána do přímé souvislosti s nepatrným posílením velkých politických stran.

5.3 Zvýšení relevance modelu

Jelikož ze dvou případů nelze vyslovit závěry s obecnou platností, je otázka, jak přerozdělení mandátů a nejdůležitější indexy vypadají v rámci delší časové řady. T. Lebeda v publikaci editované spolu s M. Novákem *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání* představuje model pro volby 2002 a 1998. T. Lebeda ve svém modelu používá stejný způsob přepočtů, jaký je použit v této práci, včetně respektování územních změn. Díky tomu můžeme výsledky této práce porovnat s modely T. Lebedy. Pro přehlednost jsou výsledky modelu vypočítaného T. Lebedou uvedeny v následujících tabulkách:¹⁶¹

Rok 2002	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice
Model	70	56	42	32
Skutečnost	70	58	41	31
Změna	0	-2	+ 1	+ 1

¹⁶¹ Zdrojem je: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš a kol (eds.): *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004, s. 142-148.

Rok 1998	ČSSD	ODS	KSČM	KDU- ČSL	US
Skutečnost	74	63	24	20	19
Model	79	66	22	16	17
Změna ¹⁶²	+ 5	+ 3	- 2	- 4	- 2
Obrácená hodnota	- 5	- 3	+ 2	+ 4	+ 2

Jak je možno na první pohled vidět, nový volební systém i v těchto případech zvýhodnil dvě nejsilnější strany. V případě voleb 2002 o dva mandáty, v případě voleb 1998 by to bylo dokonce o osm mandátů. Tyto mandáty by pak připadly menším stranám. Je otázka, jakou hodnotu mají indexy vypočtené pro model 1998 a 2002, a jakou hodnotu mají, porovnáme-li je s indexy vypočtenými pro roky 2006 a 2010:

Index fragmentace:

$$\text{Pro model 2002: } 1 - (0,35^2 + 0,28^2 + 0,21^2 + 0,16^2) = 0,729$$

$$\text{Pro volby 2002: } 1 - (0,35^2 + 0,29^2 + 0,205^2 + 0,155^2) = 0,727$$

$$\text{Pro volby 1998 } 1 - (0,37^2 + 0,315^2 + 0,12^2 + 0,1^2 + 0,095^2) = 0,73$$

$$\text{Pro model 1998: } 1 - (0,395^2 + 0,33^2 + 0,11^2 + 0,08^2 + 0,085^2) = 0,709$$

Index efektivního počtu stran:

$$\text{Pro model 2002: } 1/(0,35^2 + 0,28^2 + 0,21^2 + 0,16^2) = 3,7$$

$$\text{Pro volby 2002: } 1/(0,35^2 + 0,29^2 + 0,205^2 + 0,155^2) = 3,7$$

$$\text{Pro volby 1998: } 1/(0,37^2 + 0,315^2 + 0,12^2 + 0,1^2 + 0,095^2) = 3,7$$

$$\text{Pro model 1998: } 1/(0,395^2 + 0,33^2 + 0,11^2 + 0,08^2 + 0,085^2) = 3,4$$

¹⁶² V tomto případě je nutné změnit znaménko před číslem v poli změna, jelikož model byl proveden ještě před změnou volebního systému. Obdobně musíme porovnávat indexy!

Index deformace:

Volby 2002				Volby 1998			
Strana	S	V	Ar	Strana	S	V	Ar
ODS	29	24,47	1,19	ČSSD	37	31,31	1,18
ČSSD	35	30,20	1,16	ODS	31,5	27,74	1,14
KSČM	20,5	18,51	1,11	KDU-ČSL	10	9,00	1,11
Koalice	15,5	14,27	1,09	KSČM	12	11,07	1,08
				US	9,5	8,6	1,10
Absolutní deformace			0,55	Absolutní deformace			0,61

Model 2002				Model 1998			
Strana	S	V	Ar	Strana	S	V	Ar
ODS	28	24,47	1,14	ČSSD	39,5	31,31	1,26
ČSSD	35	30,20	1,16	ODS	33	27,74	1,19
KSČM	21	18,51	1,13	KDU-ČSL	8	9,00	0,9
Koalice	16	14,27	1,12	KSČM	11	11,07	1
				US	8,5	8,6	0,99
Absolutní deformace			0,45	Absolutní deformace			0,46

Index Agregace:

Pro volby 2002: $35 / 4 = 8,75$

Pro model 2002: $35 / 4 = 8,75$

Pro volby 1998: $37 / 5 = 7,4$

Pro model 1998: $39,5 / 5 = 7,9$

Nyní je možno přistoupit k celkovému porovnání, které by mohlo naznačit určité tendence nového a starého volebního systému:

Index fragmentace

Volby	Skutečnost	Model
2010	0,779	0,783
2006	0,676	0,706
2002	0,727	0,729
1998 ¹⁶³	0,73	0,709

Index efektivního počtu stran

Volby	Skutečnost	Model
2010	4,52	4,61
2006	3,08	3,4
2002	3,7	3,7
1998 ¹⁶⁴	3,7	3,4

Míra absolutní deformace

Volby	Skutečnost	Model
2010	0,78	1,14
2006	0,91	0,3
2002	0,55	0,45
1998 ¹⁶⁵	0,61	0,46

Index agregace

Volby	Skutečnost	Model
2010	5,6	5,5
2006	8,1	7,7
2002	8,75	8,75
1998 ¹⁶⁶	7,4	7,9

Pokud porovnáme výsledky indexů za roky 2010 a 2006 s novými daty za léta 2002 a 1998, dojdeme k překvapivým závěrům. V případě indexu fragmentace u voleb 2010, 2006, 2002 i 1998 může pozorovat určité zvýšení tohoto indexu u „starého volebního systému“. Jedná se ovšem o velice malé rozdíly, ze kterých nelze vyvodit jednoznačné závěry. Pokud by zůstal zachován starý volební systém, došlo by lehce ke zvýšení efektivního počtu stran u voleb z roku 2010, 2006 a 1998. V případě voleb 2002 by nedošlo k žádné změně. I zde tedy nelze vypořádat prokazatelné tendence a rozdíly mezi čísly jsou téměř nevýznamné. Můžeme však tvrdit, že „starý volební systém“ nepatrně tento index zvyšoval. Naopak u deformačního potenciálu obou systémů nelze vypořádat žádná tendence. Avšak i zde jsou naměřené rozdíly minimální. Mírná tendence lze vypořádat u indexu agregace, kdy „nový volební systém“

¹⁶³ Hodnoty ve sloupci musíme pro správnou interpretaci přehodit z důvodu změny volebního systému.

¹⁶⁴ Taktěž.

¹⁶⁵ Taktěž.

¹⁶⁶ Taktěž.

přispěl k nepatrnému posílení tohoto indexu, což je nejpatrnější právě v roce 1998. Jak však dokazuje případ z roku 2002, tento vliv za určitých okolností nemusí vůbec nastat.

Jak výše uvedená analýza ukázala, oba systémy mají velice podobné vlastnosti a pokud existují nějaké rozdíly, pohybují se na hranici pozorovatelnosti. Jediným výraznějším prvkem je tedy přerozdělení mandátů, kdy starý volební systém přiděloval v o několik mandátů (v řádu jednotek) méně největším dvěma stranám, přičemž tyto mandáty pak byly distribuovány mezi menší strany.

5.4 Změna k lepšímu?

Změna volebního systému přispěla k pouze relativně malé proměně stranického systému, která byla v případě dvou zkoumaných volebních let (období) poměrně citelnější v případě roku 2006, kdy by při zachování „starého“ volebního systému bylo jiným způsobem rozděleno 18 mandátů. Tento předpoklad by také vedl k tomu, že by tehdejší vládní koalice tvořená ODS, KDU-ČSL a stranou zelených měla pohodlnou většinu 104 mandátů a nemuselo by dojít k problémům spojených se sestavováním vlády nebo jejímu pádu během předsednictví ČR v EU. V případě voleb 2010 by změna byla zanedbatelná. Přesto starý volební systém vykazuje až čtyřikrát nižší míru deformace volebních výsledků (přesto však velice proporčních), kdy podle „nového volebního systému“ používaného od roku 2002 dochází k slabému posílení velkých stran a lehké podprezentaci stran malých (až na výjimku strany zelených v roce 2006). Tato skutečnost lehce napomáhá k nepatrnému, v českých podmínkách (s ohledem na stranickou soutěživost) téměř zanedbatelnému, zvýšení indexu agregace.

Je otázka, zda nějaká úprava volebního systému přispěje k vyšší akceschopnosti a stabilitě vlád. Už v devadesátých letech prof. Novák poukazoval na možná úskalí poměrného volebního systému. Formování vládních koalic v podmínkách České republiky se z důvodu přítomnosti do jisté míry antisystémové Komunistické strany jeví jako problém. Zpravidla jedna z největších dvou stran – ODS nebo ČSSD (která, jak ukázaly výsledky voleb 2010, nemusí ani být vítězem) není schopna vytvořit většinovou vládu bez přítomnosti koaličního partnera, který často v minulosti pocházel z oblasti středu politického spektra, tedy vysoce nestabilní oblasti nejvíce náchylné voličské volatilitě. Události posledních dní a týdnů (točící se kolem nahrávky poslankyně Věcí Veřejných Kristýny Kočí a údajném podplácení ve straně Věcí veřejných) stále více dávají najevo, že pouze volební systém není odpovědný za nestabilitu vlád. Stále častěji se

diskutuje o strukturálním problému české politiky, kterým je často problematické spojení politiky a politického prostředí. Tento fenomén, který má kořeny už v privatizaci probíhající v 90. letech je příčinou téměř všech kauz poslední doby¹⁶⁷ a neúměrným způsobem narušuje úroveň politické kultury v České republice a můžeme jej hledat i za příčinou nestability vládních koalic. Podle politoložky Vladimíry Dvořákové je nutné systémové řešení, které vyřeší problematické toky peněz z podnikatelské sféry do politiky.¹⁶⁸ Nalézt takovéto řešení není vůbec jednoduché, jelikož je součástí samotného systému. Až čas ukáže, zda dojde k určitému „ozdravení“, které přispěje ke zvýšení politické kultury v České republice nebo naopak, zda dojde k úpadku a vynucené zásadnější změně politického systému. Příkladem může posloužit například aféra Tangentopoli¹⁶⁹ na počátku 90. let v Itálii, k jejíž období v českém provedení strany vládní koalice, alespoň podle posledních událostí, směřují.

¹⁶⁷ Vystoupení Vladimíry Dvořákové na zpravodajském kanálu ČT 24, čtvrtek 14. dubna 2011.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ GIGLIOLI, Paolo Pier: Political corruption and the media: The Tangentopoli affair. *International Social Science Journal*, 2008, roč. 48, č. 149, s. 381-394.

Závěr

Tato práce se zabývala vlivem volebního systému na stranický systém v České republice, přičemž hlavní důraz byl kladen na volby 2006 a 2010. Cílem práce bylo odhalit teoretické vlivy volebního systému na stranický systém, ale rovněž pomoci modelování výsledků voleb analyzovat vliv změny volebního systému v roce 2002 a jeho dopadů na stranický systém a to na případě voleb 2006 a 2010. V práci jsou zkoumány odpovědi na tři výzkumné otázky.

První z nich byla, zda jsou „Duvergerovy zákony“ platné i pro český stranický systém v letech 1998 – 2000? Zde můžeme konstatovat, že proporční volební systém v České republice vedl ve sledovaném období k zastoupení více než dvou stran a charakter se nápadně ustálil na systému pěti stran, z nichž ne-systémovost jedné z nich je stále předmětem dohadů. Tím je naplněna podmínka první části „Duvergerova zákona“ o poměrném zastoupení a to, že systém proporčního zastoupení vede ke vzniku systému s více než dvěma stranami. Je však otázkou, zda jsou tyto strany rigidní, stabilní a nezávislé. Z minimálního pojetí „Duvergerova zákona“ můžeme tvrdit, že ano. Vždy minimálně tři strany ve sledovaném období byly poměrně rigidní, nejvíce KSČM, která tvořila jeden pól, dále pak ČSSD a ODS, které měly silné voličské jádro a soutěžily převážně o mediánového nerozhodnutého voliče. Tyto tři strany jsou poměrně stabilní v čase, jelikož během všech sledovaných období se dostaly do Parlamentu. Po volbách v roce 2010 můžeme sledovat tendenci oslabení tradičních dvou stran ČSSD a ODS. Ten je však způsoben nespokojenými voliči a tento jev může být dočasný. Je otázka, zda na české politické scéně dojde k alternaci pravicových stran anebo zda se do Poslanecké sněmovny znovu vrátí KDU-ČSL. Všechny strany kromě KSČM disponovaly určitou mírou koaličního potenciálu a je možné jim tedy přiřknout poměrně velkou míru nezávislosti. Z těchto důvodů je možné dojít k závěru, že třetí „Duvergerův zákon“ není v rozporu s praxí stranického systému ČR.

Druhá výzkumná otázka se zabývala pojetím multipartismu v České republice a dotazovala se, zda je možné v rámci teorií stranického systému na stranický systém České republiky v letech 2006 – 2010 aplikovat dělení stranických systémů dle Giovaniho Sartoriho? Po rozboru osmi podmínek, které Sartori stanovil pro posouzení polarizovaného pluralismu, je možné dojít k závěru, že český stranický systém obsahuje znaky jak umírněného, tak polarizovaného pluralismu, přičemž splňuje více znaků pluralismu polarizovaného. Hlavním problémem pro vymezení obou kategorií se jeví míra anti/systémovosti KSČM a nyní nově postavení VV a charakter soutěživosti stranického systému. Tyto nevyjasněné skutečnosti mohou

sloužit jako možnost dalšího výzkumu.

Třetí výzkumná otázka se týkala institucionálních faktorů změny volebního systému a jeho vlivu na charakter stranického systému. Tato otázka byla zodpovězena převážně díky modelování výsledků voleb 2006 a 2010 podle volebního systému existujícího před rokem 2002. Otázka se zněla: jaký vliv na stranický systém měla změna volebního systému a které strany tato změna posílila? Pro zodpovězení této otázky byly stanoveny tři hypotézy. První z nich, že *„změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení zastoupení velkých politických stran“* byla potvrzena. Pokud bychom šli nad rámec hypotézy a vztáhli tuto hypotézu i na volby z roku 2002 a 1998, tak by bylo možné tuto hypotézu také potvrdit. Dokonce můžeme říci, že zvýšení reprezentace (v řádu o několik mandátů) u dvou největších politických stran je hlavním důsledkem změny volebního systému. Při zachování „starého“ volebního systému by dvě největší politické strany v roce 2006 získaly o 9 mandátů méně, na případu voleb 2010 by rovněž tyto strany získaly o 4 mandáty méně. Druhou hypotézu, že *„změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 k vyšší míře celkové proporcionality“* se nepodařilo potvrdit. Pro ověření hypotézy byl zvolen index deformace vypočítaný u jednotlivých stran za dané období a rovněž byla určena celková míra absolutní deformace volebního systému. Rozdíl v míře proporcionality obou systémů byl téměř nepatrný, a nešlo na dvou případech nalézt stabilní tendenci, která by naznačovala, že míra deformace je způsobena volebním systémem. Situaci nezlepšilo ani rozšíření výzkumu o volby roku 1998 a 2002. Rovněž třetí hypotéza byla ověřena indexem. U hypotézy, že *„změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení efektivního počtu stran“* byl použit pro ověření index efektivního počtu stran. Tuto hypotézu se podařilo potvrdit. Porovnání indexu efektivního počtu stran s indexem efektivního počtu stran vypočteného pro modelované výsledky ukázalo, že nový volební systém nepatrně zvyšuje efektivní počet stran, respektive jejich efektivní poměr. Ale i zde se jedná pouze o velice malý vliv. Navíc případ voleb 2002 a jeho modelování ukázala, že tento jev však nemusí nastat.

Výzkum volebního systému a jeho vliv na stranický systém se již přes deset let v České republice těší velké oblibě mezi politology a je do značné míry i politizované téma. Nastává otázka do budoucna, jakým způsobem a zda se vůbec pouštět do změny volebního systému. Odpověď na tuto otázku není jednoduchá a zcela jistě bude předmětem dalších analýz. Nicméně je nutno mít na paměti, že jsou to strany, které rozhodují o podobě volebního systému. Hlavní

slovo tedy paradoxně náleží voličům, kteří mohou ovlivnit do značné míry složení Poslanecké sněmovny, která jako jediná může rozhodnout o tom, jak se hlasy voličů budou přepočítávat na mandáty.

Přílohy

Seznam příloh

Tabulka č. 1: Model – volby 2006.....	55
Tabulka č. 2: Model – volby 2010.....	56
Tabulka č. 3: Mandáty po prvním skrutiniu – model 2006	57
Tabulka č. 4: Zbytkové hlasy po prvním skrutiniu – model 2006.....	57
Tabulka č. 5: Přidělené mandáty celkem – model 2006.....	57
Tabulka č. 6: Zbytkové hlasy po prvním skrutiniu – model 2010.....	57
Tabulka č. 7: Rozdělení mandátů – model 2010	58

Tabulka č. 1: Model - volby 2006

Strana a číslo	Celkem za kraje	Hlavní	Středo-	Jiho-	Východo-	Západo-	Severo-	Jiho-	Severo-
		město Praha	český kraj	český kraj	český kraj	český kraj	Český kraj	Moravský kraj	Moravský kraj
1 SZR	24828	2039	2998	1602	3809	2750	2784	3528	5318
2 ČHNJ	216						216		
3 BPS	6 897	1073	1559	471	835	563	689	1041	666
4 LiRA	253							253	
5 PaS	12 756	937	1992	783	1581	1488	1730	2061	2184
6 NEZ	33 030	1763	3990	2561	4576	2625	4605	5534	7376
7 ČP	395	23	82				124	92	74
8 KČ	7 293	1083	989	612	962	810	659	1394	784
9 ODS	1 892 475	317224	243012	136200	233501	154580	197971	327220	282767
10 ČSSD	1 728 827	152962	190607	116408	208705	136493	184953	370081	368618
11 SNK ED	111 724	23386	13055	7347	17884	8224	8443	17116	16269
12 US-DEU	16 457	1638	1854	1108	2743	1698	1774	3019	2623
13 HOB	1 375								1375
14 PB	20 382	2052	2420	1540	3374	2185	2185	4026	2600
15 4 VIZE	3 109	313	474	251	513	354	423	409	372
16 ČSNS2005	1 387	552						835	
17 M	12 552			401	474			7472	4205
18 SZ	336 487	60384	37219	21725	43086	26296	39943	61369	46465
19 H.S.	857	857							
20 KSČM	685 328	51925	79964	50803	80130	60901	80794	148358	132453
21 Koal_ČR	8 140	554	1132	484	1487	819	966	1297	1401
22 NS	9 341	973	1257	582	1182	1027	1344	1012	1964
23 FIS	574							574	
24 KDU-ČSL	386 706	31820	30207	32077	52432	21061	14322	129748	75039
25 NEZ/DEM	36 708	2665	5723	1688	4145	3208	4048	7827	7404
26 SRŠ	10 879	2272	1513	639	1172	1084	987	1744	1468
Celkem za kraj	5348976	656495	620047	377282	662591	426166	548960	1096010	961425

Tabulka č. 2: Model – volby 2010

Č.	Strana	PHA	STČ	JHČ	ŠČ	ZČ	VČ	JM	SM	Celkem
1	OBČANÉ.CZ	1246	1732	1277	567	1706	1626	2414	2829	13397
2	Liberálové CZ		260							260
4	Věci veřejné	65742	67601	39550	64670	42782	76754	104064	107964	569127
5	Konzervativní strana	306	292	211	448	275	536	699	1465	4232
6	Komunistická str. Čech a Moravy	41647	69368	46000	68362	52092	71884	125891	114521	589765
7	Koruna Česká (monarch. strana)	811	966			659		1081	507	4024
8	Česká strana národně sociální	295								295
9	ČSSD	96706	129368	77528	125774	92012	135829	248933	249117	1155267
10	Národní prosperita				156		30			186
11	Sdruž. pro rep.-Republ. str. Čsl.		1182		679		132			1993
12	Moravané							7316	4598	11914
13	Strana Práv Občanů ZEMANOVCÍ	19851	23235	15519	26808	16077	28731	54410	41896	226527
14	STOP	195	389	333	344	355	459	564	516	3155
15	TOP 09	173840	110865	63478	81845	68680	112356	159416	103353	873833
16	EVROPSKÝ STŘED	196		172			154			522
17	KDU-ČSL	13837	12430	14871	6449	8989	31294	91447	50400	229717
18	Volte Pr. Blok www.cibulka.net	2421	3154	1966	3096	2541	3829	4116	3627	24750
19	Moravané		476			453		442		1371
20	Strana zelených	30528	14656	7805	13087	7529	14642	21613	17971	127831
21	Suverenita-blok J. Bobošíkové	14599	27430	13938	27027	21081	23748	28081	36241	192145
22	Humanistická strana	552								552
23	Česká pirátská strana	4792	4880	3095	4781	4087	5638	8033	7017	42323
24	Dělnic. str.sociální spravedl.	4242	6034	3954	11957	5938	7375	9206	11182	59888
25	Strana svobodných občanů	6409	5420	3503	4602	2880	5539	6353	4188	38894
26	Občanská demokratická strana	158014	150465	78728	98482	82290	128823	195367	165623	1057792
27	Klíčové hnutí	1099								1099
Celkem		637328	630203	371928	539134	410426	649379	1069446	923015	5230859

Tabulka č. 3: Mandáty po prvním skrutiniu – model 2006

Č.	Strana	PHA	STČ	JHČ	VČ	ZČ	SČ	JM	SM	ČR
9	ODS	13	10	5	9	6	8	13	11	75
10	ČSSD	6	7	4	8	5	7	14	15	66
18	SZ	2	1	0	1	1	1	2	1	9
20	KSČM	2	3	2	3	2	3	6	5	26
24	KDU-ČSL	1	1	1	2	0	0	5	3	13
	Celkem	24	22	12	23	14	19	40	35	189

Tabulka č. 4: Zbytky dělení po prvním skrutiniu- model 2006

Č.	Strana	PHA	STČ	JHČ	VČ	ZČ	SČ	JM	SM	ČR
9	ODS	10060	922	17130	19625	13640	643	6315	13608	81943
10	ČSSD	11194	21144	21152	18593	19043	12291	24491	1583	129491
18	SZ	13128	13010	21725	19322	2806	15277	11999	21996	119263
20	KSČM	4669	7337	3175	8838	13921	6796	248	10108	55092
24	KDU-ČSL	8192	9558	9000	4904	21061	14322	6323	1632	74992

Tabulka č. 5: Přidělené mandáty celkem – model 2006

Strana	První skrutinium	Druhé skrutinium	Celkem
ODS	75	2	77
ČSSD	66	3	69
SZ	9	3	12
KSČM	26	1	27
KDU-ČSL	13	2	15

Tabulka č. 6: Zbytkové hlasy po prvním skrutiniu – model 2010

Č.	Strana	PHA	STČ	JHČ	SČ	ZČ	VČ	JM	SM	ČR
4	Věci veřejné	1428	4283	19198	4790	3036	16103	4819	5109	58766
6	KSČM	20209	6050	5296	8482	12346	11233	6797	11666	82079
9	ČSSD	10954	2732	16472	6014	12520	14527	10745	2265	76229
15	TOP 09	2336	5335	2422	2005	9061	11271	624	498	33552
26	ODS	7948	2723	17672	18642	2798	7521	16726	1055	75085

Tabulka č. 7: Rozdělení mandátů – model 2010

Strana	První skrutinium	Druhé skrutinium	Celkem
Věci veřejné	25	1	26
Komunistická str. Čech a Moravy	25	2	27
Česká str. sociálně demokrat.	53	2	55
TOP 09	41	1	42
Občanská demokratická strana	48	2	50

Prameny a literatura

Prameny

ČT 24. Předsedové ODS, TOP 09 a VV slavnostně podepsali koaliční smlouvu. ČT 24. 12. července 2010. Dostupné na: <http://www.ct24.cz/domaci/95490-predsedove-ods-top-09-a-vv-slavnostne-podepsali-koalicni-smlouvu/>

Plné znění dodatků opoziční smlouvy mezi ODS a ČSSD. *iDNES.cz*, 26. ledna 2000. [cit. 10. dubna 2011]. http://zpravy.idnes.cz/plne-zneni-dodatku-opozicni-smlouvy-mezi-ods-a-cssd-fhq-/domaci.asp?c=A000126133255domaci_lsd

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou. [cit. 10. dubna 2011]. <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/milos-zeman/Opozicni-smlouva.pdf>

Usnesení Nejvyššího správního soudu 25/2010-94. Dostupné z <http://www.nssoud.cz/Uvod/art/1>

Veřejná databáze Českého statistického úřadu, dostupná na: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/uvod.jsp>

Volební server Českého statistického úřadu, přístupný na: www.volby.cz

Volební zákon č. 247/1995 Sb. zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů. Par. 48, odst 1. Dostupné na: <http://glosy.info/priloha/volebni-zakon>

Vystoupení Vladimíry Dvořákové na zpravodajském kanálu ČT 24, čtvrtek 14. dubna 2011.

Zákon č. 204/2000 Sb. ze dne 23. června 2000, kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 212/1996 Sb. a nálezu Ústavního soudu uveřejněného pod č. 343/1999 Sb., zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 10. dubna 2011]. <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb00204&cd=76&typ=r>

Literatura

BEYME, Klaus von. *Political Parties In Western Democracies*. Aldershot: Gower, 1985.

COLOMER, Joseph, M. Political Science Is Going Ahead (By Convolutated Ways): A commentary on Giovanni Sartori. *Political Science and Politics*, 2004, roč 37, č. 4.

COLOMER, Joseph, M. It's Parties That Choose Electoral Systems (or, Duverger's Laws Upside Down). *Political Studies*, 2005, roč. 53, č. 1.

ČALOUDEK, Dalibor. Volební inženýrství: současný stav a možné změny. In: ČALOUDEK, Dalibor a kol. (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

ČERVENKA, Jan. Současný stranický systém z perspektivy konfliktních linií. In: KUNŠTÁT, Daniel (ed.): *České veřejné mínění: výzkum a teoretické souvislosti*. Praha, SOÚ, 2004.

DUVERGER, Maurice. *Political Parties*. London: Methuen, 1954.

FARRELL, David. *Electoral Systems. A Comparative Introduction*. New York: Palgrave 2001.

FIALA, Petr a kol. Český stranický systém po roce 1989. In: MAREK, Pavel a kol. (eds.): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Katedra politologie a evropských studií FF UP, Olomouc 2000.

FIALA, Petr. Kritická interpretace "zákonů" o vlivu volebních systémů na stranické systémy. In: NOVÁK, Miroslav (ed). *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004.

GIGLIOLI, Paolo Pier: Political corruption and the media: The Tangentopoli affair. *International Social Science Journal*, 2008, roč. 48, č. 149, s. 381-394.

HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír. *Konfliktní demokracie*. Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2004.

HLOUŠEK, Vít. Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran. *Politologický časopis*, 2000, roč 7, č. 4.

CHARVÁT, Jakub. Arendt Lijphart jako teoretik volebních systémů. *Slovenská politologická revue*, 2009, roč. IX, č. 1.

CHARVÁT, Jakub. Proporcionalita volebních výsledků: Měření, problémy, vlivy. *Slovenská politologická revue*, 2010, roč. 10, č. 1.

CHARVÁT, Jakub. Úvahy nad otázkou platnosti Duvergerových hypotéz. *Slovenská politologická revue*, 2009, roč. IX, č. 2, s. 105.

CHYTILEK, Roman - ŠEDO, Jakub (eds.): *Volební systémy*. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita v Brně 2004.

CHYTILEK, Roman. Maurice Duverger a Les Partis Politiques. In: CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds). *Volební systémy*. Eds. Roman Chytilék a Jakub Šedo. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

CHYTILEK, Roman: *Zkoumání volebních systémů: Systém prvního v cíli*. Rigorózní práce,

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity 2007, s. 24. [cit. 10. dubna 2011].
http://is.muni.cz/th/9734/fss_r/rigorozniprace_chytilek.pdf

KLÍMA, Michal. *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Vyd. 1. Praha: Radix, 2001. ISBN 80-86031-29-2.

KLÍMA, Michal. Poměrné „nepoměrný“ volební systém pro novelizaci zákona o volbách do Parlamentu ČR. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 4.

KLÍMA, Michal. Skrytá, tichá, velká koalice. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2.

KLÍMA, Michal. Volební reforma v České republice v letech 1998 – 2000. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 3.

KOPEČEK, Lubomír. Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě. In: STRMISKA, Maxmilián a kol. (eds). *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005.

KUBÁT, Michal. Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy. In NĚMEC, Jan, ŠŮSTKOVÁ, Markéta (eds.): *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy, 2006, s. 554.

KUBÁT, Michal. Volby, fragmentace a polarizace stranického systému a politická nestabilita v České republice. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 3.

KYSELA, Jan. Volební reforma, Senát a senátoři. In: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš (eds.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, Dobrá voda u Pelhřimova 2004.

LEBEDA, Tomáš. Hlavní proměnné proporčních volebních systémů. *Sociologický časopis*, 2001, roč. 37, č. 4.

LEBEDA, Tomáš. Konečná podoba volebního systému pro poslaneckou sněmovnu: Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002. In: NOVÁK, Miroslav, LEBEDA, Tomáš a kol (eds.): *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova, 2004.

LEBEDA, Tomáš. Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření volební proporcionality. *Sociologický časopis*, 2006, roč. 42, č. 4.

LEBEDA, Tomáš. Vládní nestabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení II: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1998. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2.

LEBEDA, Tomáš. Vládní stabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení: Modelování výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z roku 1996. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 2.

LIJPHART, Arendt. *Electoral System and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990*. New York: Oxford University Press, 1994 a 2002.

LIPSET, S. M. a ROKKAN, S. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Toronto: The Free Press, 1967.

MALÍŘ, Jiří. Počátky politických stran a jejich systém(y) v Českých zemích. In: MAREK, Pavel (ed): *Přehled politického stranictví na území Českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Olomouc, FF UP 2000.

Model of Duverger's Mechanical Effect. *The American Political Science Review*, 2003, roč. 87, č. 2.

NOHLEN, Dieter: *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. Opladen: Leske Verlag + Budrich, 1990.

NORRIS, Pippa. *Electoral Engineering: Voting rules and political behavior*. New York: Oxford University Press, 2004.

NOVÁK, Miroslav. Utváření stranického systému v českých zemích. *Politologický časopis*, 1999, roč. 6, č. 2.

NOVÁK, Miroslav. Volby do Poslanecké sněmovny, vládní nestabilita a perspektivy demokracie v ČR. *Sociologický časopis*, 1996, roč. 32, č. 4. Dostupné na:
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7d9ec21cd901d4d5631b4bde4b107c8c4be5b869_281_407NOVAK.pdf

NOVÁK, Miroslav: *Formy demokratického vládnutí: ČR v komparativní perspektivě*. [cit. 10. dubna 2011]. <http://veda.fsv.cuni.cz/doc/novak.doc>

PECHÁČEK, Štěpán: *Vliv změny volebního systému na systém politických stran*. Informační podklad č. 1.120. Parlamentní institut 1999. [cit. 10. dubna 2011].
www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-1-120.DOC

ŘEHÁKOVÁ, Blanka. Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů. *Sociologický časopis*, 1999, roč. 35, č. 3.

SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: SLON, 2001.

SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium Demokracie a kultury, 2005.

SARTORI, Giovanni. Where is Political Science Going? *Political Science and Politics*, 2004, roč. 37, č. 4.

STRMISKA, Maxmilián. Multipartismy a multipolarita: poznámka k pojetí umírněného multipartismu. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5.

STRMISKA, Maxmilián. Volební systémy a stranicko–politické soustavy: „silné“ volební systémy, stranické systémy a Sartoriho „volební zákony“. *Středoevropské Politické Studie*, 2001, roč. 3, č. 4. [cit. 10. dubna 2011]. <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=63>

STRMISKA, Maxmilián: *The Czech party system: a few observations on the properties and working logic of the Czech party arrangement*. Paper elaborated for the Workshop “Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Group Countries”, Masaryk University, Brno, October 27, 2006. Dostupné z: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/2download/v4/V4-Strmiska.pdf>

ŠEDO, Jakub. Možnosti volebního inženýrství v ČR v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny 2010. In: BALÍK, Stanislav a kol. (eds.): „*Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*“. Brno: Institut pro srovnávací politologický výzkum 2010.

ŠEDO, Jakub. Návrhy volební reformy a posun ve volebním inženýrství v České republice. *European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 1.

ŠEDO, Jakub. Reforma volebního systému v ČR – 20 let diskusí. *European Electoral Studies*, 2009, roč. 4, č. 2.

ŠEDO, Jakub: *Patové situace a volební systém pro volbu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*. Institut pro srovnávací politologický výzkum. [cit. 10. dubna 2011]. http://ispo.fss.muni.cz/uploads/2download/sedo_patove_volby.pdf

TAAGEPERA, Rein a SHUGART, Matthew Soberg. *Predicting the Number of Parties: Electoral Systems*. New Haven: Yale University Press, 1989.

TAAGEPERA, Rein, SHUGART, Matthew Soberg. *Seats and Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven: Yale University Press, 1989.

TELLIS, Winston. Introduction to Case Study. *The Quantitative Report*, 1997, roč. 3, č. 2. [cit. 10. dubna 2011]. Dostupné na <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-2/tellis1.html>.

VLACHOVÁ, Klára. Levice – pravice v České republice v letech 1996-2000. In: MANSFELDOVÁ, Zdenka, TUČEK, Milan (eds.): *Současná česká společnost*. Praha, Sociologický ústav 2002.

VODIČKA, Karel, CABADA, Ladislav. *Rozpad československé federace*. Praha, Portál s. r. o., 2003.

VODIČKA, Karel. K ústavnosti zákona o volbách: politologické poznámky. *Politologický časopis*, 2000, roč. 7, č. 4.

WILLIAMS, Kieran. The Growing Litigiousness of Czech Elections. *Europe-Asia Studies*, 2007, roč. 59, č. 6. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/20451411>

Anotace

Jméno a příjmení autora: Ondřej Filipec

Název katedry a fakulty: Katedra politologie a společenských věd, Právnická fakulta UP

Název diplomové práce: Dopad a působení volebního systému na charakter stranického systému v České republice

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Počet znaků: 115 000 (úvod-závěr včetně mezer a pozn. pod čarou)

Počet stran: 65

Počet příloh: 7 (tabulky)

Počet titulů použité literatury: 9 pramenů, 58 literatury

Klíčová slova

Volební systém, stranický systém, volby, reforma, modelování, teorie, Česká republika

Key words

Electoral, system, reform, elections, modeling, theory, Czech Republic

Abstrakt

Tato práce se zabývala vlivem volebního systému na stranický systém v České republice, přičemž hlavní důraz byl kladen na volby 2006 a 2010. Cílem práce bylo nejen odhalit teoretické vlivy volebního systému na stranický systém, ale rovněž pomoci modelování výsledků voleb analyzovat vliv změny volebního systému v roce 2002 a jeho dopadů na volební systém. V práci jsou zkoumány odpovědi na tři výzkumné otázky: Zaprvé, zdali jsou „Duvergerovy zákony“ platné i pro český stranický systém v letech 1998– 2010, zadruhé, zda je možné aplikovat dělení stranických systémů dle Giovaniho Sartoriho na stranický systém České republiky v letech 2006 – 2010 a zatřetí, jaký vliv na stranický systém měla změna volebního systému a které strany tato změna posílala? Právě na poslední výzkumnou otázku se práce snaží nalézt odpovědi modelováním výsledků voleb 2006 a 2010 podle volebního systému platného před rokem 2000. Následně dochází k výpočtu celé řady indexů, které přibližují charakter změny. Pro nalezení odpovědi na třetí výzkumnou otázku byly určeny tři hypotézy. První hypotézu, že „*změna*

volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení zastoupení velkých politických stran“ se podařilo potvrdit. Druhou hypotézu, že „Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 k vyšší míře celkové proporcionality“ se na základě výpočtu indexů deformace a po jejich vzájemném srovnání nepodařilo potvrdit. Třetí hypotéza, že „Změna volebního systému v roce 2002 přispěla v případě voleb 2006 a 2010 ke zvýšení efektivního počtu stran“ se potvrdila, ovšem efektivní zastoupení stran se zvýšilo pouze nepatrně. Práce tedy přispěla k hlubšímu poznání vlivu volebního systému na stranický systém a jeho konkrétní podobě ve změně volebního systému v roce 2002.

Abstract

This work focuses on the influence of electoral system on the party system in the Czech Republic. The main emphasis of the work is on 2006 and 2010 primary elections. On the one hand, we want to discover theoretical influences on party system, on the other hand we will also analyze by the method of electoral results modeling the real impact of electoral law reform of 2002 on the party system. There are three main research questions in this work. 1. Are Duvergers' rules also applicable on the Czech party system between 1998 and 2010? Second, Is it possible to use G. Sartori's theory of pluralism on the Czech party system between 2006 and 2010? Third research question is about the nature of new electoral system set by the 2002 electoral law: What is the influence of electoral system change on party system in the Czech Republic and what kind of parties are beneficent of this change? For discovering answers for this research question, three hypotheses are laid down. First hypothesis, that "The change of electoral system in 2002 contributed in the case of 2006 and 2010 elections to increase in representation of big parties" was verified, and confirmed. Second hypothesis that "The change of electoral system in 2002 contributed in the case of 2006 and 2010 elections to increase of effective party number" was also confirmed, but the influence is negligent. The third hypothesis claims that "The change of electoral system in 2002 contributed in the case of 2006 and 2010 elections to increase in the level of proportionality" was not confirmed. This work contributed to deeper understanding of the influence made by electoral system on the party system in Czech Republic, especially the one made by the change of electoral law in 2002.